

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри публічної політики
д.держ.упр., професор Дзюндзюк В.Б.

/Підпис/

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-1-23

Є.В. Трофимюк

Науковий керівник

д.держ.упр., професор

О.В. Орлов

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	8
1.1. Становлення і розвиток інформаційного суспільства.....	8
1.2. Особливості сучасного інформаційного суспільства.....	16
1.3. Реалізація інформаційної функції держави в інформаційному суспільстві.....	23
РОЗДІЛ 2 РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ.....	31
2.1. Умови формування та реалізації інформаційної політики в Україні	31
2.2. Моделі інформаційного розвитку розвинених країн світу та можливості їх використання в Україні до умов глобалізації	37
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	48
3.1. Реалізація зовнішньої і внутрішньої інформаційної функції держави.....	48
3.2. Впровадження нової моделі державного регулювання інформаційної сфери суспільства до умов глобалізації.....	58
3.3. Забезпечення та підтримка розвитку телекомунікацій	66
ВИСНОВКИ.....	76
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічні та науково-технічні трансформації, що мали місце у другій половині XX століття, стали визначальними передумовами для формування інформаційного суспільства. В цьому суспільстві знання та інформація набувають статусу основних факторів економічного та соціального розвитку, а телекомунікаційні технології відіграють ключову роль у підвищенні якості життя громадян. Інформаційне суспільство є об'єктивною стадією еволюції людської цивілізації, для якої характерний глобальний масштаб змін.

Процес становлення інформаційного суспільства супроводжується взаємозалежними трансформаціями в усіх сферах громадського життя. У економіці, зокрема, відзначається збільшення частки нематеріальних, насамперед інформаційних, ресурсів у структурі кінцевої вартості продукту. Спостерігається глобалізація ринків основних ресурсів через інформаційні мережі, що значно посилює вплив інформації та телекомунікаційних технологій на покращення добробуту на всіх рівнях – від індивідуального до національного. У контексті соціальної держави поняття «рівність можливостей» набуває нового змісту, зосереджуючись на інформаційній рівності, що передбачає забезпечення рівного доступу до знань та технологій для всіх громадян, з умовою вирішення базових життєвих потреб.

Разом з тим, розвиток глобальних мереж інформаційного обміну, а також глобалізація ринків праці, капіталу і виробництва, змінюють форми забезпечення державного суверенітету, включаючи нормативно-правову сферу. Роль держав як акторів міжнародної політики також зазнає трансформацій. Ці процеси ведуть до значного прискорення динаміки суспільних змін, що в свою чергу створює нові можливості для розвитку людини, підприємства та країни, але й породжує нові ризики. Одним з таких ризиків є маніпулювання інформацією зловмисними суб'єктами, що може призвести до виникнення

глобальних конфліктів.

В умовах цих змін ключовим завданням держави є визначення стратегічних напрямків розвитку в інформаційній сфері, сприяння її подальшому розвитку та забезпечення вільного доступу громадян до різноманітних телекомунікаційних послуг. Ці обставини підкреслюють актуальність теми магістерської роботи, яка ставить за мету дослідити основні етапи і виклики в управлінні інформаційними технологіями в умовах глобалізації та швидкої зміни соціальних процесів. Все це й обумовлює *актуальність теми* магістерської роботи.

Стан наукової розробки проблеми. Питання становлення та розвитку сучасного інформаційного суспільства детально розглядаються у численних наукових працях, що досліджують вплив інформаційних технологій на суспільні процеси, а також трансформацію соціальних, економічних і політичних структур. Серед відомих дослідників цієї теми – Р. Абдеев, Р. Барнет, Д. Белл, К. Боулдинг, Т. Вороніна, Р. Дарендорф, У. Дайзард, А. Етціоні, Ж. Еллюль, В. Іноземцев, Г. Кан, І. Курносов, Дж. Ліхтгайм, О. Лактіонов, А. Ракітов, Т. Стоуньєр, Р. Сейденберг, А. Турен, О. Тоффлер та інші, які аналізують різні аспекти переходу до інформаційного суспільства, акцентуючи увагу на соціальних змінах, що виникають через нові технології, а також на необхідності розробки нових моделей управління та соціальної організації в умовах глобалізації та цифровізації.

Загальні питання формування та реалізації державної політики, яка забезпечує адаптацію суспільства до нових інформаційних реалій, висвітлюються в працях таких науковців, як Д. Голдман, П. Девіс, В. Дзюндзюк, В. Кі, Дж. Кларк, О. Крюков, О. Машков, В. Мартиненко, Н. Нижник, Г. Одінцова, О. Радченко, Д. Розенблюм, В. Солових, В. Цветков, Ю. Шаров та ін. Вони досліджують державні стратегії у контексті інтеграції інформаційних технологій в управлінські процеси, що є необхідними для забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, безпека даних та економічні інновації.

Проблемам державного регулювання та розвитку інформаційної сфери присвячено праці таких науковців, як А. Голобуцький, Г. Головки, С. Зуєв, Н. Корніловська, О. Мостовенко, О. Орлов, В. Стеклов, В. Тронь, О. Шевчук та ін. Вони вивчають питання політики держави щодо регулювання інформаційних потоків, розвитку інформаційної інфраструктури та забезпечення ефективного доступу громадян до телекомунікаційних послуг. Ці дослідження зосереджуються на важливості створення нормативно-правових умов для розвитку інформаційного суспільства, включаючи питання цифрової грамотності, кібербезпеки та прав людини в умовах цифровізації.

Ці роботи підкреслюють необхідність формування чіткої стратегії в галузі інформаційних технологій на національному рівні, що відповідає вимогам часу та сприяє сталому розвитку суспільства в умовах глобальних технологічних змін.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та опрацюванні практичних заходів щодо вдосконалення механізму державного регулювання телекомунікаційною сферою в Україні в контексті глобалізації.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких *задач*:

- розкрити поняття та зміст інформаційної функції держави в умовах становлення інформаційного суспільства в умовах глобалізації;
- визначити засоби державного регулювання інформаційною сферою;
- виявити специфіку функціонування інформаційної сфери в Україні в умовах глобалізації;
- узагальнити зарубіжний досвід щодо формування та реалізації державної інформаційної політики і визначити можливість його використання в Україні;
- визначити глобалізаційні перспективні напрями вдосконалення державної інформаційної політики в Україні.

Об'єктом дослідження є процес впливу органів державної влади на

інформаційний простір.

Предметом дослідження є реалізація державної інформаційної політики в контексті глобалізації.

Методи дослідження. Цілісність дослідження забезпечується використанням системного та комплексного підходів, які дозволяють інтегрувати різні теоретичні концепції та практичні аспекти вивчених процесів. Для глибокого теоретичного осмислення різноманітних аспектів проблеми були застосовані такі методи, як аналіз і синтез, що дозволяють вивчати застосовність західних теорій до реалій, які мають місце в сучасній Україні, а також досліджувати умови функціонування телекомунікаційної сфери. Аналіз процесів дає змогу виявити основні закономірності та тенденції, а синтез дозволяє створити цілісне уявлення про стан і динаміку розвитку телекомунікаційного сектору.

Окрім цього, у дослідженні активно використовується метод моделювання, зокрема для створення моделі державного регулювання інформаційної сфери суспільства. Моделювання виступає як інструмент для визначення ключових факторів, що впливають на ефективність регуляторної політики в галузі телекомунікацій, і дозволяє виявити оптимальні шляхи розвитку в умовах глобалізації та цифровізації.

Методи абстрагування та узагальнення також є важливими складовими дослідження. Абстрагування дає змогу виокремити основні принципи і механізми державного регулювання телекомунікаційної сфери, не враховуючи окремі специфічні деталі, що дає змогу зосередитись на загальних законах і тенденціях розвитку. Узагальнення дозволяє об'єднати різноманітні моделі розвитку телекомунікацій, що використовуються в різних країнах, і визначити основні напрями, які можуть бути адаптовані до умов сучасної України.

Таким чином, застосування вищезгаданих методів дозволяє створити комплексне і глибоке розуміння процесів, що відбуваються в телекомунікаційній сфері, та визначити ефективні стратегії для розвитку і регулювання цієї галузі в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані висновки та заходи сприятимуть стратегії розвитку інформаційної сфери, вдосконаленню інформаційної політики, розвитку інформаційного суспільства в Україні в сучасних умовах, покращенню взаємодії між органами влади та громадянами.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Становлення і розвиток інформаційного суспільства

Один з основних законів управління – закон пропорційності суб'єкта і об'єкта управління – стверджує необхідність раціональної відповідності між елементами керуючої та керованої підсистем. Цей закон вимагає, щоб суб'єкт управління, враховуючи свій потенціал та організаційно-технічне забезпечення, був здатний оперативно виконувати функціональні завдання, відповідно до змін, що відбуваються в стані об'єкта. У контексті державного управління це означає, що система державного управління як суб'єкт повинна враховувати зміни, що відбуваються в суспільстві як об'єкті. Це стає особливо актуальним на сучасному етапі, оскільки суспільство змінюється не лише кількісно, а й якісно, відбувається його кардинальна трансформація. Зміни в суспільстві торкаються його сутності та характеру, оскільки спостерігається перехід до так званого «інформаційного суспільства», де основним і найбільш цінним ресурсом стає інформація.

Слід зазначити, що не існує єдиного загальновизнаного визначення поняття «інформаційне суспільство». Різні автори описують його через перелік певних характеристик. Так, А.І. Ракітов визначає інформаційне суспільство таким чином, якщо:

- кожен індивід, група осіб, підприємство чи організація можуть в будь-який час і в будь-якій точці країни отримати будь-яку інформацію та знання, необхідні для їх життєдіяльності і вирішення особистих та соціально значущих завдань, за відповідну плату або безкоштовно на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку;

- у суспільстві функціонує сучасна інформаційна технологія, доступна кожному індивіду, групі чи організації;
- розвинута інфраструктура, яка забезпечує створення національних інформаційних ресурсів, що підтримують науково-технологічний і соціально-історичний прогрес;
- відбувається прискорена автоматизація та роботизація виробництва і управлінських процесів;
- здійснюються радикальні зміни в соціальних структурах, що призводять до розширення сфери інформаційної діяльності та послуг.

Подібні визначення наводять також інші автори, зокрема О. Тоффлер, Д. Белл, Т. Стоун'єр, І. Курносов та інші. Однак слід зауважити, що визначення, надане Комісією Європейського Союзу, хоча й чітко описує інформаційне суспільство, фокусується лише на аспекті, де діяльність людей базується на послугах, наданих за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку. Це трактування, хоча й є досить конкретним, проте обмежене і не охоплює всієї складності явища, оскільки відображає тільки один з його аспектів.

Визначення інформаційного суспільства є багатогранним і потребує комплексного підходу. Інформаційне суспільство, безсумнівно, є логічним наступником індустріального суспільства, яке, незважаючи на прогрес у багатьох сферах життєдіяльності, принесло й низку негативних наслідків. Ці наслідки стали особливо помітними вже в першій половині ХХ століття, що спричинило широку критику індустріалізму. Одним з перших критиків індустріального суспільства був О. Шпенглер, який у 1922 році опублікував свою знамениту працю «Занепад Європи», в якій він намагався науково пояснити спад європейської цивілізації. Шпенглер порівнює цивілізації з живими організмами, в житті яких є періоди народження, розвитку та занепаду. Він стверджував, що європейська цивілізація досягла останньої стадії цього процесу, що є важливим свідченням для подальших трансформацій суспільства в сторону нових, інформаційних форм організації життя.

Таким чином, перехід до інформаційного суспільства є закономірним етапом розвитку цивілізації, що є відповіддю на обмеження та недоліки індустріального суспільства, і відкриває нові можливості для розвитку у всіх сферах людської діяльності.

Г. Маркузе, один з основних критиків індустріалізму, у своїй праці «Одновимірна людина: дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства» розглядає процес формування «одновимірної людини» в індустріальному суспільстві. За його словами, така людина намагається підкорити природу, але в той же час стає жертвою своїх власних поневолень. Маркузе зазначає, що в індустріальному суспільстві існує успішне придушення потреб, які могли б сприяти звільненню, а також зростає роль репресивної функції суспільства, яке уособлює достаток. Він вбачає порятунок від цього процесу в «великій відмові», що передбачає відмову від певних аспектів суспільства для досягнення внутрішньої свободи.

Критику індустріального суспільства з філософських позицій висловлював також Е. Гуссерль у своїй праці «Криза європейських наук» (1954). Він акцентує увагу на взаємодії між науковими парадигмами, що виникли в часи Ренесансу, і повсякденним життям, вважаючи, що позитивізм і техніцизм, які розвивалися на основі цих парадигм, призвели до кризи європейської культури. На думку Гуссерля, це породило кризу в культурному житті, що позначилася на всьому європейському людстві.

Справді, на початку другої половини XX століття песимістичні оцінки майбутнього європейської цивілізації стали переважати, що відобразилося на поширенні концепції постіндустріального суспільства. Водночас ця концепція пропонувала альтернативний шлях розвитку, з огляду на зміни, спричинені розвитком комп'ютерних технологій і електронних комунікацій.

Інформаційна революція дійсно має вплив на всі сфери життєдіяльності: економічну, соціальну, політичну, культурну. Як зазначає А. Гор, нові інформаційні технології значною мірою змінили нас і умови нашого життя,

зробивши нас дедалі більше залежними від опосередкованої інформації, що потребує все складніших пояснень.

Цікаво, що багато вчених використовують латинську приставку «пост-», що означає «після-», для визначення суспільства, яке прийшло на зміну індустріальному. Це підкреслює принципову відмінність нового суспільства від попереднього. У. Дайзард зазначає, що спроби висловити сутність нового інформаційного століття призвели до появи численних термінів: «постбуржуазне суспільство» (Дж. Ліхтхайм), «посткапіталістичне» (Р. Дарендорф), «постмодерністське» (А. Етціоні), «постпротестантське» (С. Алстром) і так далі. Всі ці терміни мають на меті виразити зміну, що відбулася після індустріального суспільства, і підкреслюють кінець епохи.

Перше наукове обґрунтування концепції постіндустріального суспільства дав Д. Белл у своїй книзі «Грядуще постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування», опублікованій у 1973 році. Він розділяє історію суспільства на три стадії: аграрну, індустріальну та постіндустріальну, прагнучи описати постіндустріальне суспільство через характеристики індустріального. Белл визначає індустріальне суспільство як організоване навколо виробництва товарів і машин для виробництва товарів, підкреслюючи, що зміни в соціальній структурі в середині ХХ століття вказують на перехід до постіндустріального суспільства, яке має стати основною соціальною формою ХХІ століття, зокрема в США, Японії, Радянському Союзі та Західній Європі.

Таким чином, розвиток концепцій постіндустріального суспільства відображає зміну філософських та соціальних орієнтирів, що виникли на тлі проблем індустріалізму, зокрема критики його технократичних та репресивних аспектів, а також впливу інформаційних технологій на всі сфери життя.

Д. Белл визначає основні характеристики постіндустріального суспільства, наголошуючи на переході від виробництва речей до виробництва послуг. Це включає в себе поширення нових видів послуг, таких як гуманітарна освіта, охорона здоров'я, соціальні служби, а також професійні послуги, такі як аналіз, планування, дизайн і програмування. Однією з основних особливостей

постіндустріального суспільства є зміни в розподілі занять, зокрема зростання інтелігенції, професіоналів і «технічного класу». Замість того, щоб центральним було виробництво матеріальних товарів, в постіндустріальному суспільстві ключову роль відіграють знання та інновації.

Д. Белл також акцентує увагу на важливості поєднання науки, техніки, економіки і управління в суспільстві майбутнього. Це знаходить своє вираження в феномені R&D (дослідження і розвиток), що має все більшу роль в розвитку постіндустріального суспільства. Орієнтація на майбутнє передбачає контроль за технологіями, їх оцінку та розробку моделей технологічного прогнозу. Важливою характеристикою постіндустріального суспільства є також застосування інтелектуальних технологій для ухвалення управлінських рішень, зокрема таких методів, як теорія ігор та системний аналіз.

Ще однією значущою характеристикою є становлення нового соціального устрою, заснованого на телекомунікаціях, що радикально змінює способи виробництва знань та організацію трудової діяльності.

Внесок в розвиток концепції постіндустріального суспільства зробив також американський соціолог і філософ Е. Тофлер. Він увів термін «інформаційне суспільство» та випустив трилогію, присвячену цьому поняттю: «Шок майбутнього» (1970), «Третя хвиля» (1980) та «Метаморфози влади» (1990).

У своїй книзі «Шок майбутнього» Тофлер описує грандіозні зміни, що очікують людство в постіндустріальному суспільстві. Розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних технологій призводить до збільшення потоку інформації, який не встигає засвоїти людина, що призводить до психологічних та фізичних розладів. Тофлер називає це явище «шоком майбутнього», який спричиняє дезорієнтацію та стрес у людей.

У «Третій хвилі» Е. Тофлер продовжує розвивати свою концепцію, вважаючи середину XX століття початком формування постіндустріального суспільства. Він підкреслює, що інформація, як основний ресурс майбутнього, поступово витісняє традиційні сфери, такі як виробництво. Знання, особливо

високотехнологічне, стають ключовим чинником, що визначає подальший розвиток суспільства.

Технологічна революція, за Тофлером, впливає на всі аспекти людської діяльності, змінюючи навіть уявлення про родину, роботу, мораль та культурні цінності. В інформаційному суспільстві традиційні процеси масового виробництва, стандартизації та синхронізації змінюються на індивідуалізовані методи виробництва. Це, у свою чергу, вимагає впровадження нових підходів до управління, що враховують динамічність і гнучкість сучасного світу.

Отже, концепції Д. Белла та Е. Тофлера підкреслюють суттєві зміни в суспільстві, пов'язані з розвитком інформаційних і комп'ютерних технологій, які формують нову соціально-економічну реальність.

Тофлер підходить до концепції інформаційного суспільства з більш кризової та драматичної перспективи, ніж Д. Белл. Для Тофлера перехід до інформаційного суспільства — це не просто еволюційний процес, а кризова ситуація, коли старі соціальні та економічні системи вже не можуть функціонувати на своїй попередній основі. Цивілізація, за його словами, переживає кризу в різних аспектах: у соціальному забезпеченні, поштових та освітніх системах, охороні здоров'я, міжнародній фінансовій системі, міському господарстві і навіть у національних питаннях. Ця криза, за Тофлером, є основною причиною необхідності переходу до нового типу суспільства.

Він також підкреслює, що в інформаційному суспільстві знання стає основою влади. Володіння знанням дозволяє маніпулювати ситуаціями, уникати витрат і тим самим забезпечувати багатство та силу. Це знання для нього включає не лише наукову та технічну інформацію, а й образи, цінності, уявлення, що є складовими частинами культури. Знання в такому розумінні може бути як істинним, так і «приблизним» або навіть «помилковим», але в будь-якому разі воно є ресурсом, що визначає сучасні відносини влади.

М.Кастельс доповнює ці ідеї, пропонуючи більш конкретну картину того, як знання і технології формують нову цивілізацію. Він підкреслює, що для інформаційної епохи характерне не лише поширення інформації, а й технологія

її створення та обробки, що визначає продуктивність і прогрес. В основі цього процесу стоїть не тільки розвиток комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, а й інші важливі сфери, зокрема мікроелектроніка, гена інженерія і обчислювальна техніка.

Кастельс також акцентує увагу на тому, що ці технології взаємопов'язані і разом сприяють процесу глобалізації. Завдяки цим технологіям традиційні кордони між країнами стираються, утворюючи єдиний глобальний простір для інформації, технологій, економіки та торгівлі. У результаті цього глобалізація дозволяє здійснювати великомасштабні наукові проекти, які раніше не могли бути реалізовані на рівні окремих держав.

Отже, концепції Е. Тофлера і М. Кастельса разом з Д. Беллом вносять суттєві доповнення до розуміння постіндустріального суспільства, зокрема підкреслюючи роль інформації і знань як головних факторів розвитку нового суспільства, а також їх вплив на економічні, соціальні і культурні процеси в глобальному масштабі.

М. Кастельс підкреслює, що технологічний прогрес не завжди є результатом колективної ініціативи або планування суспільства, а більше залежить від індивідуальних чи групових інновацій. Однак держава має важливу роль як у стимулюванні, так і в гальмуванні технологічного розвитку. Це можна побачити на прикладі Тибету, де традиційне суспільство значно гальмувало технологічні інновації, або, навпаки, через державні програми і політику, як у випадку військової промисловості, де держави сприяли розробці нових технологій, що стали основою для розвитку інформаційного суспільства. Проте, вказує Кастельс, держави можуть також зазнавати значних проблем, як це сталося у Радянському Союзі, де відсутність стратегічного підходу до розвитку комп'ютерних технологій та генетики призвела до відставання від західних країн.

М. Кастельс також вводить концепцію «інформаційного капіталізму», щоб описати новий економічний устрій, в якому інформаційні технології відіграють ключову роль у виробництві, споживанні та циркуляції товарів на

глобальному рівні. За його словами, сучасна економіка є глобальною, тому що інформаційні технології дозволяють забезпечити високий рівень продуктивності та конкурентоспроможності лише в умовах глобальної взаємопов'язаної мережі.

Одним із центральних понять у працях Кастельса є «мережа». У цьому контексті він розглядає сучасне суспільство як глобальну мережу, де простір вже не має такої значущості, як раніше. Замість цього, на перший план виходить циркуляція інформації — швидкісні потоки обміну даними, які здійснюються завдяки телекомунікаційним технологіям. Це дозволяє гнучко адаптуватися до нових умов і швидко реагувати на зміни в економічних, політичних та соціальних процесах.

Замість того, щоб фокусуватися на географічних і соціальних бар'єрах, інформаційна епоха зосереджена на логіці потоків, які відбуваються між соціальними акторами в різних сферах суспільства, що дозволяє ефективніше організовувати діяльність і приймати рішення в глобальному контексті.

Соціальні зміни, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, також не залишаються осторонь. Як і у випадку з Е. Тофлером та Д. Беллом, М. Кастельс відзначає диверсифікацію в суспільному житті, що стала можливою завдяки розвитку нових технологій, таких як Інтернет. Зокрема, засоби масової інформації, а також можливості для індивідуального вираження і комунікації, стали набагато доступнішими і різноманітнішими завдяки новим телекомунікаційним мережам. Це, своєю чергою, веде до нових форм соціальної взаємодії, де інформація і комунікація мають дедалі більший вплив на суспільні процеси.

Таким чином, М. Кастельс підкреслює важливість держави в розвитку інформаційного суспільства, але також наголошує на важливості технологічних інновацій, які виходять за межі державного контролю. Це взаємодія між індивідуальними інноваціями та великими державними програмами стимулює розвиток сучасних технологій, які, в свою чергу, визначають нові економічні, соціальні та культурні процеси у глобальному суспільстві.

1.2 Глобалізаційні виклики до сучасного інформаційного суспільства

Аналіз сучасної ролі державного регулювання в контексті глобалізації дійсно вимагає розуміння, як глобалізаційні процеси впливають на регуляторні функції держави. Глобалізація не тільки стимулює розвиток міжнародних ринків, але й ставить нові виклики для державних структур, які повинні реагувати на зміни, пов'язані з економічними, політичними та соціальними трансформаціями в умовах відкритих глобальних мереж.

Термін «глобалізація», введений Т. Левіттом, відображає змішування ринків товарів і послуг, що створюється через діяльність великих транснаціональних корпорацій (ТНК). Це злиття ринків може вважатися загрозою для національного суверенітету, адже глобальна ринкова конкуренція фактично усуває можливість ефективного державного регулювання національних економік. Тому, як зазначає Левітт, необхідно обмежити національний суверенітет і передати частину регулюючих функцій міжнародним або наднаціональним інститутам.

Міжнародний валютний фонд, зі свого боку, визначає глобалізацію як інтенсивну інтеграцію ринків товарів, послуг і капіталів. Важливим є те, що глобалізація призводить до злиття національних економік в єдину світову систему, де технології, інформаційна відкритість, наукові досягнення та комунікаційні можливості створюють глобальне середовище для розвитку. Це передбачає не тільки посилення мобільності капіталу і робочої сили, а й глобальне поширення нових технологій і зменшення тарифних бар'єрів, що підтримує лібералізацію ринків.

Проте, глобалізація не є однозначно позитивним процесом для всіх учасників. Вона створює нові соціальні та економічні нерівності, оскільки не всі країни чи регіони можуть скористатися вигодами від відкритих ринків і

технологічних інновацій. Тому держави все ще мають важливу роль у збереженні національних інтересів і впливу на глобальні процеси.

Сьогодні глобалізація стала потужним риторичним інструментом, який здатний переконати нації в необхідності лібералізації своїх економік і зниження державного регулювання. Однак саме через розуміння глобалізації як складного, багатогранного процесу ми можемо розглядати її вплив на політику держави і здатність до реагування на зовнішні виклики.

Американський вчений Р. Кадрлі в своїй роботі пропонує три варіанти розуміння глобалізації:

1. Ринкова глобалізація – це інтеграція світових ринків товарів, послуг, капіталу і робочої сили, що дозволяє переміщення ресурсів на глобальному рівні. Однак цей процес також може викликати значні соціальні та економічні наслідки для окремих країн.

2. Пряма глобалізація – це неринкові наслідки глобалізації, які мають транскордонний вплив на людей і країни. Вони включають в себе глобальні соціальні та культурні зміни, які перетинають кордони націй.

3. Комунікаційна глобалізація – це розповсюдження нових засобів зв'язку, таких як Інтернет, мобільні технології та цифрові платформи. Ці технології стали основою для швидкого обміну інформацією і змінили всі аспекти життя людства, від економіки до культури.

Таким чином, глобалізація є багатограним процесом, який змінює традиційні функції державного регулювання, ставлячи перед урядами нові завдання та вимоги. Водночас, глобалізація створює можливості для держав для економічного розвитку через інтеграцію в глобальну систему, але водночас вимагає ефективної адаптації до нових умов для збереження національних інтересів (рис. 1.1).

Глобалізація порушує традиційний баланс державного регулювання, оскільки сучасні економічні та політичні процеси все більше вимагають міжнародного управління. В умовах глобалізації традиційні державні інститути, що мають повноваження приймати рішення на національному рівні,

стикаються з новими викликами. Міжнародне регулювання, яке включає делегування частини повноважень наднаціональним політичним і економічним органам, стає необхідністю. Це підкреслює важливість адаптації держави до змін у глобальному середовищі, яке охоплює не лише економічні, а й соціальні та культурні трансформації.

Узагальнені групи ознак	Комунікаційна глобалізація	Ринкова глобалізація	Пряма глобалізація (фізичні прояви)	Пряма глобалізація (психологічні прояви)
1) Рушійні сили	Комунікаційні технології	Комунікаційні та транспортні технології	Матеріальне виробництво і поліпшені комунікації	Поліпшені комунікації
2) Головні ефекти	Підвищення добробуту, взаємовплив культур, порівняння зовнішнього світу з існуючою національним життям	Підвищення добробуту, падіння ефективності окремих традиційних методів управління економікою	Погіршення навколишнього середовища	Транскордонне поширення ціннісних орієнтирів
3) Виклики до державної політики	Збереження національної самобутності	Введення всесвітніх податків та забезпечення рівного розподілу національного доходу після сплати глобальних податків	Визначення міжнародної відповідальності та проведення ефективної політики в питаннях захисту навколишнього середовища	Контроль над міжнародними конфліктами
4) Рівень вирішення проблем	Національний	Національний за обмеженої міжнародної кооперації	Міжнародний	Міжнародний

Рисунок 1.1 – Класифікація глобалізаційних процесів

Перехід до інформаційного суспільства, зокрема у контексті змін в економічних структурах, також суттєво змінює роль знання як ресурсу. Іноземцев описує модель розвитку економіки, яка відображає трансформації від

аграрного до індустріального суспільства, а потім до інформаційного. У цьому новому інформаційному суспільстві знання стає основним ресурсом, і саме їх наявність або відсутність визначає успіх розвитку як окремих індивідумів, так і суспільства загалом.

Знання у цьому контексті має кілька важливих характеристик, які відрізняють його від традиційних ресурсів, таких як земля, сила чи капітал:

1. Невичерпність: знання не зменшується при використанні, на відміну від матеріальних ресурсів.
2. Відсутність надлишку: на відміну від фізичних ресурсів, знання не можуть бути надлишковими, адже їх розвиток не обмежений.
3. Безмежний розвиток: розвиток знань не має природного бар'єра, що робить їх нескінченним ресурсом.
4. Можливість одночасного використання: знання може використовувати велика кількість людей одночасно, що забезпечує їх масштабність і доступність.
5. Доступність для різних верств населення: знання можуть бути доступні як слабким, так і сильним, що означає потенціал для рівних можливостей у розвитку.

Таким чином, знання стає основним «ресурсом» сучасного світу, і його роль в економічних, соціальних і політичних процесах зростає. Ці характеристики знання змінюють економічні стратегії, підходи до управління та навіть політичні стосунки між країнами. Вони також відображають суттєвий перехід від індустріального суспільства до інформаційного, де технології та доступ до знань стають основою соціально-економічного прогресу.

У контексті розвитку інформаційного суспільства можна спостерігати суттєву трансформацію соціально-економічних структур, зокрема у взаємодії людини з технологічними процесами. У порівнянні з індустріальним суспільством, де людина була ключовим елементом у ланцюгу «людина – інструмент – продукція», в інформаційному суспільстві спостерігається зміна цієї схеми на більш складні структури, що включають інтеграцію

інформаційних технологій. Замість традиційної схеми «людина – інструмент – продукція», яка підкреслювала механічну взаємодію, з'являються нові моделі, такі як «людина – інформаційна технологія – інструмент – продукція» та «людина – інформаційна технологія – інструмент – людина», що свідчить про глибоку змішану взаємодію людини з інформацією і технологіями (Стоуньєр, 1979).

Основною відмінністю між індустріальним і інформаційним суспільствами є не тільки заміна інструментів на інформаційні технології, але й зміна функцій людини. В інформаційному суспільстві вона активно взаємодіє з технологіями, де рутинні операції та автоматизовані функції замінюють традиційні виробничі процеси, що раніше потребували фізичної праці та аналітичного мислення. Це вимагає адаптації людей до нових форм діяльності, де технології виконують значну частину роботи, а людина зосереджена на більш високому рівні абстракції та управлінні інформаційними потоками.

Цей перехід також змінює саму концепцію циклу розвитку суспільства. Якщо для індустріальної епохи характерним було: «матеріальні потреби – виробництво матеріальних благ – споживання – задоволення – розвиток матеріальної продуктивної сили – матеріальні потреби», то в інформаційному суспільстві домінує цикл, орієнтований на досягнення і виробництво інформації: «потреби в досягненні – виробництво інформації – дія по досягненню мети – задоволення – розвиток інформаційної продуктивної сили – потреби в досягненні». Цей процес характеризує основну рушійну силу сучасного розвитку, де інформація стає не лише товаром, але й важливим ресурсом для подальшого економічного зростання.

Інформаційні ресурси набувають статусу найціннішого елемента економіки в постіндустріальному суспільстві. Як зазначає Т. Стоуньєр, інформація, як і будь-який інший ресурс (капітал, земля), є упередметненою працею і має здатність накопичуватися, зберігатися і використовуватися в майбутньому для виробничих потреб. Ця ідея є основою економічної стратегії постіндустріальних країн, де використання нових технологій і знань дозволяє

перетворювати «нересурси» на ресурси, що відображає важливу роль інтелектуальних капіталів у зростанні національних економік (Стоуньєр, 1979). Яскравим прикладом цього є країни «азійських тигрів», які за допомогою високих технологій і наукоємних виробництв значно покращили свою економічну ситуацію.

Подальша еволюція інформаційних технологій істотно змінила не лише виробничі сфери, а й інфраструктуру суспільства загалом. У сучасному світі важко уявити галузь, в якій інформаційні технології не відігравали б ключову роль. Вони значно змінили транспортну і комунікаційну інфраструктуру, а також оптимізували процеси у всіх сферах людської діяльності. Традиційні засоби зв'язку, такі як пошта та телеграф, поступово втрачають своє значення, а новітні технології, як-от Інтернет, супутникові і оптоволоконні мережі, набувають домінуючої позиції.

Водночас, завдяки новим технологіям зникають деякі негативні явища, характерні для індустріалізму, такі як стандартизація, централізація та масифікація, що призводили до втрати індивідуальності і перетворення людей на «однорідну масу». Інформаційні технології, зокрема комп'ютери, дозволяють створювати індивідуальні продукти в лічені секунди, що стосується не лише дизайну, але й виробничих процесів загалом. Виробництво, яке раніше було масовим і стандартизованим, тепер може бути перепрограмованим і адаптованим під потреби кожного окремого споживача.

Ці зміни не оминули і сферу засобів масової інформації. У минулому засоби масової інформації мали значну силу в управлінні інформаційними потоками та формуванні масових уявлень. Однак з розвитком телекомунікацій і доступу до Інтернету цей контроль значною мірою ослаб. Сучасні технології дозволяють створювати сотні каналів на будь-який смак і за будь-якими інтересами, що дає кожному споживачеві можливість обирати контент відповідно до своїх вподобань. Таким чином, інформаційне суспільство більше не є «масовим», а має чітко виражену індивідуалізацію споживання медіа-контенту.

Поява інформаційних технологій та їх впровадження в усі сфери суспільного життя призвели до радикальних змін у традиційних формах масових комунікацій та суспільних інститутів. Одним із найбільш значущих ударів по традиційним засобам масової інформації став розвиток Інтернету. На відміну від інших інформаційних каналів, таких як телебачення або преса, Інтернет не має центральної редакційної політики чи визначених власників, що дозволяє кожному користувачеві стати активним творцем контенту, не залежачи від традиційних ЗМІ. Завдяки цьому, Інтернет стає значно важче контролювати та цензурувати, що сприяє значному демократизації інформаційного простору.

Крім того, інформаційна революція значно змінила уявлення про працю та професії. У аграрному та індустріальному суспільствах людина асоціювалася насамперед із фізичною працею, яку виконували на виробництві, в полі чи на фабриці. Сьогодні, завдяки Інтернету та інформаційним технологіям, праця перестала бути прив'язана до конкретного місця. Учені, письменники, спеціалісти з різних галузей тепер можуть здійснювати свою діяльність без потреби покидати домівку, працюючи через онлайн-платформи, ведучи дослідження та спілкуючись з колегами через веб-конференції.

Паралельно з цим відбувається зміна соціальної структури суспільства. Перш за все, змінюється сам склад соціальних груп: зростає кількість тих, хто займається інтелектуальною працею або працює в сфері інформаційних технологій. Це веде до розвитку більш кваліфікованих та освічених соціальних груп, а також до збільшення кількості працездатних людей, зокрема серед літніх людей та осіб з обмеженими можливостями. Важливою ознакою цього процесу є поступова зміна соціально-економічної структури з традиційної пірамідальної моделі на більш динамічну, мережеву (мозаїчну), коли зв'язки між соціальними групами стають менш жорсткими та більш адаптивними.

Одночасно з цим, глобалізація, яку спричинили інформаційні технології, призвела до значних культурних зрушень. Люди більше не прив'язані до однієї культури чи соціального середовища, як це було в традиційних суспільствах.

Вони можуть самостійно обирати культурне середовище, запозичуючи елементи з різних частин світу. Тому сучасні високорозвинуті країни, включаючи Європу, Америку та Азію, знаходяться в межах єдиної глобальної культури, що відрізняється різноманітністю та готовністю до змін.

Водночас, зростання «атомізації» суспільства, або автономії індивідів у професійній та побутовій діяльності, також є важливим наслідком інформатизації. Технології дозволяють людям функціонувати та взаємодіяти в глобальному масштабі без потреби фізично залишати свої домівки. Якщо в індустріальному суспільстві людина була частиною жорстко визначеної корпоративної структури, то сьогодні індивіди здатні створювати свої власні професійні та соціальні зв'язки, що дозволяє їм бути більш мобільними та гнучкими.

Ще одним важливим аспектом є відродження «чистої прямої демократії», яку сприяє інформаційна революція. Завдяки розвитку комп'ютерних та інформаційних мереж зникла головна причина, що ускладнювала пряме участь громадян у прийнятті рішень — фізична неможливість зібрати всіх громадян для обговорення нагальних питань. Сьогодні, за допомогою Інтернету, стало можливим проведення референдумів і навіть пряме голосування з будь-яких питань. Це значно підвищує можливості для громадянської участі та перетворює систему на більш прямолінійну, зменшуючи потребу в представницьких органах влади.

Таким чином, інформатизація суспільства не лише трансформує економічні та соціальні структури, але й створює нові можливості для демократизації управління та культурного розвитку, дозволяючи людям бути більш незалежними і мобільними в глобалізованому світі.

1.3 Реалізація інформаційної функції держави в інформаційному суспільстві

Враховуючи швидкий розвиток інформаційних технологій, інформаційне суспільство дійсно відкриває нові можливості для організації державного управління. Ідея про інформаційну демократію, де кожен громадянин має можливість безпосередньо брати участь у прийнятті важливих рішень, стає актуальною в умовах сучасних технологій. Це означає, що представницька демократія може зазнати змін, оскільки нові можливості для комунікації та інформаційного обміну дозволяють громадянам безпосередньо впливати на політичні процеси.

Проте, хоча це і звучить як прогресивна ідея, не можна ігнорувати численні виклики, які можуть виникнути у процесі переходу до такої системи. Принципи інформаційної демократії, зокрема надання громадянам права брати участь у розробці та ухваленні законів, створення механізмів контролю за органами державної влади та забезпечення доступу до інформації, дійсно є важливими аспектами. Проте реалізація таких принципів потребує значних змін у структурі управління, а також у свідомості самих громадян.

Основною проблемою є те, що не кожен громадянин готовий або здатний брати участь у процесах державного управління на належному рівні. Існує низка перешкод, таких як:

1. Нездатність звичайних громадян раціонально мислити та орієнтуватися в складних питаннях управління, через що часто на першому плані постають лише особисті інтереси та проблеми.

2. Неможливість узгодження розрізнених інтересів в рамках масових обговорень, коли кожен має свою точку зору, а консенсус важко досягти.

3. Нестача знань у звичайних громадян щодо механізмів управління та політики, що знижує якість їх участі.

4. Неучасть певних категорій громадян в громадському житті через апатію, недовіру до влади або просто через відсутність бажання брати участь у політичному процесі.

Ці проблеми створюють бар'єри для розвитку прямої демократії, і саме тому критики зазначають, що ідея інформаційної демократії може стати

проблематичною, якщо не будуть вирішені питання підготовки громадян до активної участі в управлінні.

Крім того, відзначена проблема нерівності в доступі до нових інформаційних технологій може призвести до нової соціальної нерівності. Технології, хоча й відкривають великі можливості, можуть стати джерелом соціальних розривів, оскільки доступ до них не є рівним для всіх верств населення. Люди, які не мають необхідних ресурсів або знань, можуть бути позбавлені можливості повноцінно брати участь в інформаційній демократії. Це підкреслює важливість не тільки розвитку технологій, але й забезпечення рівного доступу до освіти, навчання та технічних ресурсів.

Однак, за умови правильного підходу до вирішення цих проблем, впровадження механізмів активної громадської участі та стимулювання громадян до більш відповідального ставлення до політичного життя може стати важливим кроком до побудови більш ефективної та демократичної держави. Важливо, щоб громадяни не тільки мали доступ до інформації та можливість висловлювати свою думку, але й активно брали участь у прийнятті рішень, розуміючи всю відповідальність за цей процес.

Таким чином, хоча концепція інформаційної демократії має значний потенціал, вона вимагає комплексного підходу до вирішення питань участі громадян у політичних процесах, забезпечення рівного доступу до технологій та знань, а також удосконалення механізмів зворотного зв'язку і контролю за владою.

Відсутність ефективної регуляції в інформаційних мережах призводить до масштабного поширення матеріалів, які становлять загрозу моральним основам суспільства. Це зокрема стосується дитячої порнографії, екстремістських матеріалів (зокрема неонацистського характеру), пропаганди насильства та тероризму, а також інформації, що заохочує незаконні дії, такі як азартні ігри, виготовлення вибухових речовин, наркотиків, зброї і методів злочинної діяльності, включаючи способи дешифрування електронних кодів. Водночас зростає використання Інтернету для поширення пропаганди від

організованих злочинних угруповань, що ставить під загрозу не лише громадську безпеку, але й моральний клімат суспільства.

Додатково, на тлі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з'являються нові виклики для глобальної безпеки. Досягнення в цій сфері використовуються для реалізації цілей, що несумісні з принципами міжнародного права, такими як суверенітет, невтручання у внутрішні справи держав і мирне врегулювання міжнародних конфліктів. Розвинуті держави мають можливість використовувати свої технологічні переваги для інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і суспільну свідомість, зокрема для реалізації політичної, економічної та культурної експансії. Це створює нові аспекти для міжнародних відносин і глобальної стабільності, де технології можуть використовуватися як інструменти не лише розвитку, а й дестабілізації.

Процес переходу до інформаційного суспільства супроводжується трансформацією суспільних проблем, які набувають нового характеру. Враховуючи високий рівень технологічної інтеграції в усі сфери життя, держави мають бути готовими до перегляду своїх функцій і рольових моделей у відповідь на нові виклики.

Держава як соціально-політичний інститут має виконувати множину функцій, що забезпечують розв'язання важливих суспільних задач. За своєю суттю, держава існує у своїх функціях, які визначають її взаємодію з громадянським суспільством і підтримку основних соціальних процесів. Як зазначають фахівці, функції держави — це специфічний механізм впливу на суспільні відносини, який охоплює ключові напрямки її діяльності у сфері управління [13]. Основними ознаками функцій держави є:

- усталена предметна діяльність, що охоплює важливі сфери суспільного життя;
- тісний зв'язок між суттєвими характеристиками держави та її соціальним призначенням, що реалізується через державну діяльність;

- спрямованість на досягнення важливих цілей, що виникають на різних етапах розвитку суспільства;
- використання владно-примусових методів для реалізації функцій [14].

Виходячи з цього, у теоретичних працях з державного управління функції держави класифікуються за різними критеріями. Зокрема, функції поділяються на законодавчі, управлінські та судові за принципом розподілу влади; на постійні та тимчасові за тривалістю дії; на внутрішні та зовнішні за спрямованістю впливу; на основні та неосновні за змістом. Також виділяються спеціальні функції, які притаманні лише державі, такі як організація та здійснення влади, соціальний захист населення, а також неспеціальні, зокрема участь в економічних відносинах [13].

Оцінюючи функції держави, варто звернути увагу на їх «ширину обхвату», тобто ступінь впливу на суспільні процеси. З цього погляду можна виділити чотири основні підходи до реалізації функцій:

1. Авторитарний (тоталітарний) підхід, який передбачає повний контроль держави над усіма аспектами життя суспільства, включаючи економіку, культуру, освіту, медіа та сімейні відносини.

2. Етатичний (кейнсіанський) підхід, що передбачає активну участь держави в економічних та соціальних процесах, де держава компенсує недостатність ринку в певних сферах.

3. Патерналістський підхід, орієнтований на забезпечення державою певного рівня життя для своїх громадян, що є основою концепції соціальної держави.

4. Ліберальний (монетарний) підхід, де державі відведена мінімальна роль «нічного сторожа», що полягає у підтриманні правопорядку та захисті від зовнішніх загроз.

В історичній перспективі ці підходи змінюються відповідно до соціально-економічних умов та потреб суспільства. Водночас функції держави змінюються залежно від розвитку самого суспільства, тому вони повинні бути адаптованими до нових викликів і реальних потреб сучасності. Таким чином,

ефективність державних функцій визначається не лише існуючими технологічними можливостями, але й здатністю адаптуватися до нових реалій та міжнародних умов.

Функції держави в демократичному суспільстві виразно відображені в її Конституції та супутніх нормативних актах, зокрема поправках та доповненнях. Хоча Конституції різних країн мають свою специфіку, аналіз Конституцій ряду європейських держав, зокрема України, дозволяє виділити кілька загальних функціональних груп, які характерні для сучасних держав. До них належать: забезпечення незалежності та суверенітету держави, охорона її територіальної цілісності від зовнішніх загроз, здійснення законотворчої діяльності, правовий і соціальний захист громадян, організація системи органів державного управління, взаємодія з інститутами громадянського суспільства та міжнародна співпраця [7].

Незважаючи на це, в сучасних Конституціях часто не виділяється окрема інформаційна функція, однак її роль є опосередковано присутньою у всіх перерахованих функціях. Це пояснюється тим, що для ефективного виконання завдань, пов'язаних з незалежністю та суверенітетом, необхідно здійснювати постійний збір і аналіз інформації відповідними державними органами. Точно так само законотворчість, яка включає в себе обробку економічної, соціальної та політичної інформації, прямо залежить від наявності та обробки відповідної інформації. У свою чергу, ефективне управління соціально-економічними процесами та регуляція соціально-економічного розвитку країни неможливі без ретельного збору, аналізу і поширення необхідної інформації. Окрім того, інформація є основою для прогнозування розвитку економічних і соціальних процесів, що відображається в національних стратегіях, програмах та доктринах.

З огляду на це, можна стверджувати, що інформаційна функція держави є не просто важливою, а й пронизує всі інші функції. Вона є інтегральним елементом, що супроводжує всі форми управлінської діяльності, включаючи міжвідомчий обмін інформацією в межах органів державного управління.

Однак, виникає закономірне питання, чи достатньо тих функцій, які нині визначають роль держави в умовах інформаційного суспільства?

Для відповіді на це питання варто зазначити дві ключові умови. По-перше, мова йде не лише про будь-яку державу, а про сучасну соціальну державу, яка прагне забезпечити високий рівень соціальної захищеності своїх громадян через активну регуляторну діяльність у соціальній, економічній та інших сферах життєдіяльності [9]. По-друге, в умовах інформаційного суспільства інформаційні ресурси стали основним національним багатством, і управління ними є ключовим завданням держави, оскільки саме інформація визначає ефективність соціальних, економічних і політичних процесів у сучасному світі.

Таким чином, сучасна соціальна держава в умовах інформаційного суспільства повинна цілеспрямовано управляти інформаційними ресурсами, активно впливаючи на суспільні процеси. Це вимагає впровадження відповідних механізмів державного управління, що виходять за межі традиційної інформаційної політики, яка охоплює лише окремі аспекти інформаційної діяльності, такі як робота з мас-медіа або інформаційними системами.

Розгляд функцій державного управління дає можливість побачити, що інформаційна функція може бути включена до складу функцій державного управління, зокрема серед основних функцій, які здійснюються в рамках державного управління. В теорії державного управління функції поділяються на основні (загальні) і конкретні (спеціальні). Основні функції охоплюють етапи планування, організації, регулювання, координації та контролю, а конкретні функції реалізуються в специфічних сферах державного управління, таких як політика, економіка, культура, соціальний захист [13]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що роль інформаційної функції стає надзвичайно важливою і повинна бути окремо виділена серед функцій державного управління, оскільки вона визначає ефективність виконання всіх інших функцій держави.

Таким чином, сучасна інформаційна функція повинна мати чітко визначене місце серед інших функцій держави та органів державного управління, забезпечуючи ефективне управління національними інформаційними ресурсами та їх інтеграцію в суспільний процес.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ

2.1 Умови формування та реалізації інформаційної політики в Україні

Як зазначалося в розділі 1, інформаційні комунікації є невід'ємною складовою інфраструктури будь-якої сучасної держави, і їх розвиток визначається як один з основних пріоритетів для забезпечення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Вони дозволяють задовольняти зростаючі потреби суспільства в інформації, забезпечувати її швидке розповсюдження, обмін і взаємодію. В умовах глобалізації та цифрових трансформацій сучасні інформаційні технології відіграють вирішальну роль у розвитку економіки та соціальної сфери, що зумовлює необхідність реформування цієї галузі, зокрема шляхом аналізу чинного законодавства та вивчення світового досвіду [7].

Розробка ефективних пропозицій щодо реформування телекомунікаційної галузі передбачає комплексний підхід, що включає аналіз державної політики, оцінку тенденцій розвитку ринку, впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, а також вибір пріоритетів для забезпечення стратегічного розвитку галузі. Такі підходи, як програмно-цільовий метод, стають важливими інструментами для планування та реалізації розвитку галузей економіки, зокрема в Україні. Яскравим прикладом цього є нещодавнє затвердження Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, що ставить амбітні цілі для перетворення енергетичної галузі, так само, як і телекомунікаційний сектор потребує відповідної стратегії на довгострокову перспективу.

Для ефективної стратегії розвитку інформаційного комплексу країни

необхідно чітко визначити місце телекомунікаційної галузі в загальній економічній структурі України. Це дозволить не лише сформулювати основні цілі розвитку, але й створити відповідну структуру завдань на перспективу. Телекомунікації, як частина інформаційної інфраструктури, є ключовим елементом для забезпечення життєдіяльності держави, підтримки її національної безпеки та сталого розвитку бізнесу. Їх значення важко переоцінити, оскільки в сучасному світі жодна сфера державного управління, бізнесу або суспільного життя не обходиться без високоякісних інформаційних послуг і засобів зв'язку.

Варто підкреслити, що телекомунікації не лише забезпечують основні соціально значущі функції, а й є базою для розвитку інших галузей. Однією з важливих функцій є сприяння національній безпеці, адже постійна взаємодія через інформаційні технології необхідна для збереження стабільності держави в умовах глобальних викликів. Розвиток телекомунікаційних мереж має прямий зв'язок з ефективністю урядового зв'язку, надійністю передачі даних, захистом інформації, що має важливе значення для оперативного реагування на загрози, а також для повсякденного функціонування державних органів. За оцінками, держава витрачає близько 1,5–2% свого бюджету на потреби зв'язку та інформаційної безпеки, зокрема для спеціального захисту інформації та забезпечення безперебійної передачі даних.

Крім того, телекомунікації є важливою складовою сучасного бізнесу та експортної діяльності. Вони забезпечують підприємства всіх галузей необхідними засобами для організації ділових контактів, укладання угод та позиціонування на міжнародних ринках. Телекомунікаційні послуги включають в себе різноманітні технічні рішення, що дозволяють знижувати виробничі витрати, оптимізувати процеси і підвищувати ефективність бізнесу.

Також важливо зауважити, що телекомунікаційна галузь є однією з найбільш динамічних, з високими темпами розвитку. Упродовж останніх десятиліть телекомунікації зазнали значних змін, а їх частка в економіці розвинених країн, таких як США, Німеччина, Франція та Японія, суттєво

зросла. Наприклад, з 1955 по 1994 роки її доля у ВВП США, ФРН, Франції та Японії збільшилася в кілька разів, що свідчить про значний внесок цієї галузі в економічний розвиток. В Україні, незважаючи на проблеми та обмеження, галузь продовжує розвиватися, забезпечуючи країну важливими послугами для громадян і підприємств.

Отже, для досягнення стійкого економічного зростання та інтеграції України у глобальну інформаційну економіку, необхідно реалізувати стратегічний підхід до розвитку телекомунікацій, враховуючи світові тенденції та потреби внутрішнього ринку. Тільки так можна забезпечити конкурентоспроможність України на світовій арені, сприяючи зростанню національної економіки та підвищенню якості життя громадян.

Україна на сьогодні ще не повною мірою використовує всі потенційні можливості телекомунікаційної галузі для формування доходів державного бюджету.

Протягом наступних років обсяги надання телекомунікаційних послуг в Україні зазнали істотного зростання, що наочно підтверджує дані про зростання на 31% у загальному обсязі послуг. Найбільш значущим було зростання в сфері мобільного зв'язку — на 52%, інтернет-послуг та комп'ютерного зв'язку — на 17,1%, а також міжміського та міжнародного зв'язку — на 12,6%. Це свідчить про динамічний розвиток сектора, який вже з 2010-х років поступово став одним із драйверів економіки в Україні.

З огляду на глобальні тенденції розвитку інформаційних технологій, зазначено, що галузь інформаційних технологій розвивається швидше за загальний темп економічного зростання, що є типовим для країн, що перебувають на етапі розвитку. В Україні, зокрема, за даними Міністерства транспорту та зв'язку, підприємства, що працюють у сфері зв'язку та інформатизації, за 2019 рік надали послуг на загальну суму 10 мільярдів гривень. З них 4 мільярди гривень припали на населення, що на 30% більше, ніж у попередньому році. Окрім того, було введено в експлуатацію 152,3 тис. номерів автоматичних телефонних станцій (АТС), що на 19% перевищує

показники 2018 року. Обсяг надходжень до державного бюджету від підприємств зв'язку становив 77,5 млн грн, що на 15% більше порівняно з попереднім роком.

Однак, із 2020 по 2023 роки ситуація на ринку телекомунікацій зазнала змін, спричинених кількома ключовими факторами, серед яких — поглиблення цифрової трансформації, активне впровадження 5G технологій та зростання потреби в електронних послугах через пандемію COVID-19. У 2020 році, наприклад, обсяг наданих телекомунікаційних послуг зріс на 10% порівняно з попереднім роком, що свідчить про важливість і невідкладність розвитку цієї галузі в умовах глобальних змін. У 2021 році зростання становило близько 8%, зокрема завдяки розвитку мобільного інтернету та послуг зв'язку, що стали важливими як для приватних осіб, так і для підприємств, що вимагали більш швидкісного та надійного зв'язку для забезпечення роботи в умовах карантинних обмежень.

У 2022-2023 роках, після початку повномасштабного військового вторгнення РФ, в Україні відбулися значні зміни в телекомунікаційному секторі. Незважаючи на численні руйнування інфраструктури, компанії продовжували надавати послуги, що стало можливим завдяки впровадженню нових технологій і гнучких рішень. Завдяки мобільним і інтернет-технологіям, зокрема розширенню 4G покриття в регіонах, вдалося зберегти рівень послуг для споживачів, попри значні труднощі.

Зважаючи на ці зміни, можна стверджувати, що сектор телекомунікацій в Україні має великий потенціал для подальшого розвитку, однак для досягнення значного ефекту необхідно оптимізувати нормативно-правову базу, підвищити ефективність ліцензування, а також забезпечити інвестиції у новітні технології для покращення інфраструктури.

1. Телекомунікації як об'єкт підприємницької діяльності. Телекомунікаційний сектор є привабливим для підприємців через свою здатність генерувати високий мультиплікаційний ефект. У країнах Європейського Союзу коефіцієнт цього ефекту оцінюється в 1,5, що означає,

що кожен долар інвестицій у телекомунікації дає додатковий приріст валового національного продукту на 1,5 долара. В США цей показник коливається від 2 до 6 доларів. Телекомунікації стали суттєвим елементом технічної бази економіки розвинених країн. Зокрема, їх частка в основному капіталі промислових секторів таких країн, як Франція (5,4%), Німеччина (5,6%) та США (8,4%) демонструє важливість цієї галузі для економічного розвитку [56]. Розвиток телекомунікацій є невід'ємною складовою сучасної економіки, зокрема в контексті її здатності забезпечити адекватне інформаційне забезпечення, що відповідає потребам економічної діяльності.

В Україні, після введення ліцензування діяльності операторів зв'язку у 1996 році, телекомунікації стали об'єктом особливої уваги з боку підприємців, оскільки цей сектор приносить високі прибутки у порівнянні з іншими сферами економіки. Національна комісія регулювання зв'язку за останні 10 років видала понад 1000 ліцензій, більшість з яких належить до телекомунікаційної діяльності. Це свідчить про постійне розширення можливостей для приватних інвестицій у цю галузь, що сприяє розвитку національної економіки.

2. Телекомунікації як стабільне джерело робочих місць. Швидкий розвиток телекомунікаційного сектора в Україні також є фактором стабільного створення нових робочих місць, як безпосередньо в самій галузі, так і в суміжних сферах. Наприклад, зростання обсягів виробництва телекомунікаційного обладнання в Україні за останні роки (у 2012 році обсяг виробництва устаткування для радіо, телебачення та зв'язку збільшився на 25,6% порівняно з 2011 роком) підтверджує активний розвиток цієї галузі. Середньорічна заробітна плата в телекомунікаціях на 36% перевищує середній рівень по країні, що робить цей сектор привабливим для кваліфікованих кадрів і сприяє розвитку відповідно до світових стандартів.

3. Зменшення економічної міграції та соціальна стабільність. Телекомунікаційний сектор сприяє зменшенню економічної міграції між сільськими та міськими регіонами, оскільки надає можливість створення нових робочих місць і доступу до сучасних послуг, навіть у віддалених районах. Це

допомагає зменшити соціальну напругу і сприяє розвитку соціальної інфраструктури в менш розвинених регіонах.

4. Доступ до інформації та соціальні переваги. Телекомунікації забезпечують гарантію доступу до важливої інформації, що має критичне значення в умовах поганого стану транспортної інфраструктури, віддаленості регіонів та високих тарифів на перевезення. Це дозволяє населенню, особливо в сільській місцевості, отримувати необхідну інформацію та послуги, що підтримують соціальну інтеграцію та економічний розвиток.

5. Міжнародні економічні зв'язки. Телекомунікаційна інфраструктура сприяє зміцненню міжнародних економічних зв'язків та забезпечує умови для глобалізації бізнесу. В Україні мережі зв'язку мають такі ключові характеристики: 9 млн основних телефонних апаратів (у містах 7,7 млн, у селах 1,3 млн), що забезпечує телефонну щільність на рівні 22,4 апарата на 100 жителів. У Києві цей показник становить 48,3 одиниць на 100 мешканців, що відповідає середньоєвропейським стандартам. Протяжність телефонних каналів на первинній мережі становить понад 165 тис. км, з яких близько 12 тис. км — це волоконно-оптичні лінії зв'язку. Цифровізація мережі на рівні 73,12% свідчить про значну модернізацію інфраструктури країни.

6. Модернізація та інновації в телекомунікаціях. За останні роки в Україні здійснено масштабні зміни в телекомунікаційній галузі, що включають реконструкцію та розширення автоматичних телефонних станцій (АТС) в обласних центрах та великих містах із використанням сучасного цифрового комутаційного обладнання. Крім того, розвиваються нові послуги, такі як бездротовий доступ до мережі передачі даних, відеотелефонний зв'язок, а також широкосмуговий доступ до Інтернету, що сприяє інтеграції України в глобальний інформаційний простір.

Впровадження нових технологій, таких як 4G, а також створення оптичної мультисервісної транспортної мережі, є важливими етапами на шляху до забезпечення країни сучасними комунікаційними засобами, які є необхідними для розвитку економіки та соціальної сфери.

7. Законодавчі ініціативи в сфері телекомунікацій. В Україні питання регулювання та розвитку телекомунікацій та інформаційних технологій є важливою частиною державної політики, що реалізується через відповідні законодавчі ініціативи та акти. Серед них можна виділити закони «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також постанови Кабінету Міністрів України, які визначають правила забезпечення захисту інформації в телекомунікаційних системах. Ці нормативно-правові акти сприяють розвитку та регулюванню галузі, що є основою для її подальшого зростання та інтеграції з міжнародними телекомунікаційними мережами.

Отже, телекомунікаційна галузь в Україні демонструє значний потенціал для розвитку, що ґрунтується на інвестиціях у новітні технології, ефективному регулюванні та стратегічних рішеннях, спрямованих на покращення інфраструктури та доступу до послуг для всіх верств населення.

В Україні органом державного регулювання в сфері телекомунікацій є Національна комісія з питань регулювання зв'язку (НКРЗ). Вона відіграє важливу роль у встановленні та виконанні нормативних актів, а також у контролі за діяльністю суб'єктів ринку телекомунікацій. На основі аналізу її функцій та повноважень можна виділити кілька ключових аспектів, які важливі для розуміння її діяльності:

1. Нормотворчі функції НКРЗ включають розробку та затвердження нормативно-правових актів у сфері телекомунікацій, що допомагають створювати правову основу для розвитку цієї галузі. Крім того, комісія надає пропозиції щодо змін і доповнень до законів України в інформаційно-комунікаційній сфері.

2. Контрольні функції є не менш важливими для забезпечення належного рівня послуг на телекомунікаційному ринку. НКРЗ здійснює моніторинг дотримання нормативно-правових актів і якості послуг, а також здійснює державний нагляд за відповідністю діяльності операторів вимогам законодавства.

3. Дозвільно-реєстраційні функції зокрема стосуються ліцензування та реєстрації операторів та провайдерів телекомунікацій, що дозволяє контролювати кількість і якість наданих послуг на ринку, а також встановлювати спеціальні тарифи для соціально незахищених осіб.

4. Адміністративні функції включають накладення санкцій за порушення законодавства, передачу матеріалів до Антимонопольного комітету України у випадках порушення правил конкуренції, а також співробітництво з іншими регулюючими органами інших держав.

5. Інформаційні функції забезпечують публікацію нормативно-правових актів, що дозволяє підвищити прозорість діяльності комісії та інформувати громадськість і операторів телекомунікацій про зміни в законодавстві.

Завдяки цим функціям НКРЗ здійснює нагляд за ринком телекомунікацій, створюючи умови для розвитку та модернізації телекомунікаційних мереж в Україні. Проте, як показує практика, існують і недоліки в нормативно-правовій базі, які потребують вдосконалення. Зокрема, відсутність чітких визначень та відсутність ефективного правового регулювання інформаційних відносин залишаються важливими проблемами для розвитку цієї сфери в Україні.

2.2 Моделі інформаційного розвитку розвинених країн світу та можливості їх використання в Україні до умов глобалізації

Правове регулювання телекомунікацій як сфери, що функціонує за умов природної монополії, базується на концепціях, які враховують особливості державного впливу та глобальні тенденції. У світовій практиці розрізняють два основні підходи до регулювання телекомунікацій: американський та європейський. Обидві моделі мають свої особливості в контексті забезпечення конкуренції та інвестицій у розвиток технологій, що є важливими елементами сучасної глобалізованої економіки.

Американська модель передбачає наявність численних незалежних операторів і провайдерів, котрі діють під суворим контролем антимонопольного законодавства. Така організація ринку сприяє залученню інвестицій і постійному технологічному оновленню, оскільки операторам доводиться постійно адаптуватися до змінюваних умов конкуренції. Водночас, у європейській моделі домінує декілька основних операторів, які мають монопольне становище на ринку, що може знижувати їхні стимули для інвестування та розвитку технологій. Проте, останнім часом у Європейському Союзі активно обговорюється можливість адаптації американської моделі для підвищення конкуренції і зниження цін на телекомунікаційні послуги.

Одним із ключових аспектів міжнародного регулювання є закріплення суверенітету держав щодо управління своїми телекомунікаційними системами, що закріплено в преамбулі Статуту Міжнародного союзу електрозв'язку. Однак сучасна реальність глобалізації інформаційних технологій вимагає встановлення загальних стандартів і спільних принципів взаємодії між державами. Глобальний розвиток телекомунікацій стає не лише внутрішнім викликом для кожної країни, але й істотно впливає на систему міжнародного права, створюючи нові правові відносини в рамках глобальної економіки. Враховуючи це, важливо вивчати приклади управління телекомунікаціями в країнах, які є лідерами у цій галузі, зокрема в США та Західній Європі, що надають корисні моделі для інших держав.

Система державного управління телекомунікаціями в США була радикально змінена після 1982 року, коли після демонополізації великого державного оператора AT&T були створені альтернативні оператори та провайдери. Ключову роль у регулюванні телекомунікацій виконують кілька основних органів, серед яких особливо важливими є Федеральна комісія зв'язку (FCC) та Національне управління з телекомунікацій та інформації (NTIA). Їхня діяльність підзвітна Конгресу США, а члени FCC призначаються Президентом, затверджуються Сенатом і перебувають на посаді п'ять років із можливістю

щорічної ротації. Таке управління гарантує баланс між незалежністю комісії і її відповідальністю перед державою та громадянами.

Законодавча реформа в телекомунікаціях США, зокрема Telecommunications Act of 1996, спрямована на стимулювання конкуренції, зменшення регулювання та зниження цін на послуги для споживачів. Цей закон створює умови для розвитку нових технологій і надає споживачам доступ до високоякісних телекомунікаційних послуг. Водночас, важливо зазначити, що в рамках американської моделі інформація і масова інформація часто розглядаються окремо, що відображає специфіку правового регулювання та управління в цій сфері. Концепція свободи інформації є однією з основ американської правової системи, і ця концепція значною мірою визначає розвиток телекомунікаційних технологій.

Американська модель також включає в себе активну роль незалежних органів, таких як FCC, що координують діяльність різних учасників ринку. Зокрема, ці органи активно взаємодіють з іншими гілками федеральної влади та урядами штатів, що дозволяє забезпечити ефективне управління на національному рівні. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості процесів та гарантують, що діяльність операторів не суперечить інтересам споживачів і національній безпеці.

Таким чином, правове регулювання телекомунікацій у рамках глобалізації повинно враховувати як національні інтереси, так і вимоги міжнародного співробітництва. Моделі, розроблені в США та Європі, забезпечують різні підходи до досягнення цих цілей, що вимагає постійної адаптації національних регуляторних систем до нових викликів глобального інформаційного простору. У майбутньому, враховуючи швидкі зміни в технологіях та ринкових умовах, правові системи повинні бути здатні гнучко реагувати на ці зміни та гарантувати ефективне функціонування телекомунікаційної інфраструктури як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Правове регулювання телекомунікацій як сфери природних монополій в умовах глобалізації відображає різні моделі взаємодії держави, ринку та технологічних інновацій. Сьогодні в міжнародній практиці найбільш розповсюдженими є дві основні моделі регулювання цієї сфери: американська та європейська, які мають суттєві відмінності в підходах до розвитку телекомунікаційних послуг і визначенні ролі держави на ринку.

Американська модель, що сформувалася після демонополізації AT&T у 1982 році, ґрунтується на принципах конкуренції, де кілька незалежних операторів, під суворим контролем антимонопольного законодавства, інвестують у технологічний розвиток. Це сприяє постійному оновленню інфраструктури та зниженню цін для споживачів. Проте, однією з основних проблем цієї моделі є домінування великих гравців, що може обмежувати інвестиції в інновації та знижувати рівень доступності послуг для менш прибуткових категорій населення. Водночас, в Європі моделі конкуренції й інвестицій не завжди є пріоритетом. Тут важливішими є соціальні аспекти, такі як доступність послуг для широких верств населення, зокрема на рівні місцевих та регіональних мереж.

Особливістю європейської моделі є акцент на принципах «відкритого доступу», який передбачає поширення телекомунікаційних послуг на рівні локальних і регіональних мереж, з подальшим їх інтегруванням на національному та міжнародному рівнях. Цей підхід дозволяє забезпечити універсальний доступ до телекомунікаційних послуг, що є важливою частиною стратегії розвитку глобального інформаційного суспільства. Європейські країни, в рамках ЄС, активно працюють над створенням спільних стандартів і регулюванням Інтернет-простору, що не тільки спрощує доступ до цифрових технологій, а й забезпечує єдину правову базу для глобального обміну інформацією.

З точки зору глобалізації, розвиток телекомунікацій є важливою частиною міжнародної інтеграції та сприяє формуванню глобального інформаційного суспільства. Європейська концепція глобального

інформаційного суспільства спрямована на підтримку конструктивної співпраці між державами та іншими акторами міжнародної політики. Це дозволяє уникати деструктивних процесів, таких як націоналізм у регулюванні інформаційного простору, та створювати умови для інтеграції нових учасників в систему глобального обміну інформацією. Однак це також вимагає від країн, особливо Європейського Союзу, вирішення низки міжнародних питань, таких як стандартизація Інтернет-технологій та узгодження національних актів із європейськими вимогами.

Таким чином, аналіз моделей регулювання телекомунікацій у США та Європі демонструє два підходи до управління цією сферою, що відображають різні пріоритети та виклики у контексті глобалізації. Американська модель робить акцент на конкуренції та інвестиціях, тоді як європейська зосереджена на соціальних аспектах доступу до послуг та інтеграції на міжнародному рівні. Це розмежування підходів відображає не тільки економічні, а й політичні, соціальні та культурні відмінності між континентами, а також дає підстави для розвитку нових форм міжнародного співробітництва у сфері телекомунікацій.

Як зазначено в Статуті Міжнародного союзу електров'язку, кожна держава має суверенне право регулювати свою телекомунікаційну сферу, але в умовах глобалізації цей процес неминуче стає частиною більш широкої міжнародної системи, в рамках якої розвиваються спільні стандарти та принципи для забезпечення рівного доступу до новітніх технологій і послуг.

Ситуація на ринку телекомунікацій в Європі, зокрема в Німеччині, була значно ускладнена конкуренцією між великими національними компаніями та міжнародними гравцями, зокрема з боку США. З одного боку, Німеччина мала потужну телекомунікаційну інфраструктуру завдяки таким компаніям, як «Дойчтелеком» і «Бертельсманн», які, зі свого боку, створювали альянси з великими американськими компаніями, такими як «Америка онлайн». З іншого боку, європейські та американські партнери об'єднували свої сили для розвитку інтернет-послуг і телекомунікаційних систем на континенті.

Компанія «Компьюсерв», в свою чергу, виконувала роль «третьої сили» на ринку. Вона прагнула забезпечити баланс між інтересами великих європейських корпорацій та американських провайдерів, пропонуючи конкурентоспроможні послуги на телекомунікаційному ринку Європи. Такий альтруїстичний підхід дозволяв створити платформу для розвитку телекомунікацій на європейському континенті.

Цей розвиток відображає велику важливість юридичних та інфраструктурних аспектів телекомунікацій у Європі, де держави прагнули забезпечити відкритий доступ до ресурсів і запобігти монополізації ринку. Тому важливо, що в Європі була сформована концепція відкритого доступу до телекомунікаційних послуг і створено основи для багатостороннього співробітництва між державами, компаніями та користувачами.

У Німеччині ж інститут природного монополізму в телекомунікаціях активно адаптувався до нових умов. Відповідно, уряд відігравав важливу роль у регулюванні цього сектору, беручи участь в акціонерному капіталі телекомунікаційних компаній. Такі державні втручання мали на меті забезпечити лібералізацію ринку та запобігти зловживанням монополістами.

Загалом, на тлі конкуренції з американським ринком, європейські країни намагалися знаходити оптимальні шляхи розвитку своїх телекомунікаційних систем. Їх головною метою було створення єдиного, стабільного та відкритого ринку, який сприяв би розвитку технологій і забезпечував би доступність послуг для всіх верств населення.

Таким чином, в контексті розвитку європейських телекомунікацій виникає необхідність у балансуванні між економічними інтересами ринку та потребами соціального розвитку, що надає Європі певні переваги в регулюванні технологічних змін, хоча вона все ж залишається в тіні США в аспекті розвинутості ринкових структур.

З 1 січня 1998 року розпочалась лібералізація телекомунікаційного сектора Європи, що сприяло значним змінам у національних телекомунікаційних моделях. У цьому контексті Німеччина залишалася

лідером у сфері лібералізації економіки, зокрема у галузі телекомунікацій, де ключову роль відігравав «Дойчтелеком». З 1996 року компанія розпочала часткову приватизацію, продавши 26% своїх акцій, що принесло значний прибуток державі (приблизно 12 млрд доларів). Це дозволило «Дойчтелекому» зберегти своє пріоритетне становище на ринку, але вже не в статусі монополіста, а як компанія, яка «розподіляє» свої повноваження серед інших учасників ринку, що сприяло лібералізації ринку телекомунікацій.

У Франції ситуація була іншою. Тут монополістом залишалася компанія «Франстелеком», яка на відміну від Німеччини не проходила через приватизаційні заходи. Французька модель базувалася на тому, що «Франстелеком» спочатку отримав статус природного монополіста, який визначав політику в області телекомунікацій, встановлюючи правила для ринку. Роль держави у взаємодії з монополістом була значною, але компанія діяла як орган, який лише рекомендував політику, а не безпосередньо приймав нормативні рішення.

Норвегія та Бельгія, незважаючи на те, що почали регулювати телекомунікаційний ринок пізніше, також розробили ефективні моделі для управління природними монополіями в цій галузі. Норвегія створила законодавчу базу для розвитку телекомунікацій, орієнтуючись на створення доступних та універсальних послуг для громадян, підтримку національних індустрій та приватних підприємств, а також розвиток соціальних технологій. Головним гравцем на ринку залишалася компанія «Теленор», яка фактично монополізувала всі три основні напрямки телекомунікаційних послуг. Проте в майбутньому передбачалося розділення «Теленора» на три окремі компанії, кожна з яких повинна була стати природним монополістом у своїй сфері.

Важливою рисою цих моделей є те, що кожна країна мала свої унікальні підходи до регулювання природних монополій у телекомунікаційній сфері, що визначалося не лише економічними, але й соціальними та політичними факторами. У той час як Німеччина та Норвегія орієнтувалися на поетапне

введення лібералізації та приватизації, Франція робила ставку на збереження ролі держави в управлінні телекомунікаціями як основного регулятора ринку.

Ці моделі демонструють різні підходи до балансу між державним регулюванням і ринковими відносинами в секторі телекомунікацій, які були характерні для європейських країн в період лібералізації та розвитку технологій у кінці 20-го століття.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, розвиток телекомунікаційного сектора та регулювання природних монополій у цій сфері потребують розробки стратегії, яка б відповідала національним умовам і сприяла забезпеченню ефективної конкуренції, розвитку інфраструктури та модернізації економіки. Різні моделі, застосовувані в Європі, можуть служити основою для вибору оптимальної стратегії, але важливо враховувати як економічні, так і соціально-політичні аспекти української реальності.

Американська модель передбачає розділення ринку серед кількох великих приватних компаній, що працюють на основі конкуренції. Однак, для її ефективного застосування в Україні на даному етапі бракує розвиненого ринку телекомунікацій і сильного парламентського лобі. В Україні відсутні великі корпорації, здатні на конкурентній основі управляти ринком на рівні міжнародних гравців. Тому для прийняття американської моделі в Україні необхідно значно розвинути інфраструктуру та створити умови для розвитку приватного сектора, а також запровадити більш ефективне регулювання.

Німецька модель передбачає залучення іноземних інвесторів і створення конкуренції серед обмеженого кола компаній. Вона орієнтована на розвиток телекомунікаційного сектору через часткову приватизацію та контролювання діяльності великих операторів. В Україні ця модель має потенціал, однак для її застосування необхідно чекати на подальший розвиток ринку телекомунікацій та збільшення кількості великих гравців. Проте, з огляду на вже наявну інфраструктуру в таких компаніях, як «Укртелеком», можливе застосування певних елементів цієї моделі для збільшення конкуренції та контролю над діяльністю потужних гравців.

Французька модель вимагає наявності одного сильного суб'єкта, який може комплексно регулювати ринок і забезпечувати надання послуг по всій країні. В Україні на даний момент відсутній такий суб'єкт, здатний виконувати цю роль на національному рівні, навіть з урахуванням присутності таких гравців, як «Укртелеком». Тому застосування французької моделі наразі є малоймовірним, хоча в майбутньому, з розвитком інфраструктури, це може стати більш актуальним.

Норвезька та бельгійська моделі фокусуються на розподілі ринку серед кількох потужних операторів, що забезпечує стабільний контроль за природними монополіями в різних сегментах ринку. В Україні цей підхід може бути застосований на деяких етапах розвитку, особливо у разі створення потужних телекомунікаційних компаній, здатних стати природними монополістами в окремих сегментах. Однак це може також призвести до зменшення конкуренції, тому необхідно буде вжити заходів для запобігання негативним наслідкам.

Пропоновані цілі для розвитку телекомунікацій в Україні:

1. Сприяння розвитку приватного сектора — стимулювання приватних інвестицій у телекомунікації, створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу.
2. Збільшення конкуренції між надавачами послуг — запровадження більш жорстких антимонопольних норм і стимулювання конкуренції серед операторів.
3. Підвищення ефективності державного регулювання — створення ефективних органів для контролю за діяльністю компаній, що працюють на ринку телекомунікацій.
4. Модернізація інформаційної інфраструктури України — розвиток технологій, які сприятимуть підвищенню рівня інформаційної безпеки та доступу до інтернет-послуг по всій країні.
5. Використання новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій — стимулювання інновацій і розширення доступу до високошвидкісного

інтернету для всіх верств населення.

6. Зміна податкового законодавства — зменшення податкового тиску на компанії, що займаються телекомунікаціями, для стимулювання інвестицій.

7. Розвиток інших галузей економіки — інтеграція телекомунікацій в інші сектори, зокрема банківську і транспортну сферу.

Оптимальна стратегія розвитку телекомунікацій в Україні повинна базуватись на синтезі елементів різних європейських моделей. Комбінація норвезької, бельгійської та німецької моделей дозволить забезпечити належний рівень конкуренції, розвитку інфраструктури та соціальної інклюзії. Крім того, важливо адаптувати стратегію до українських реалій, щоб забезпечити сталий розвиток цього сектора, забезпечити контроль з боку держави та зберегти рівень конкуренції на ринку телекомунікацій.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Реалізація зовнішньої і внутрішньої інформаційної функції держави в умовах глобалізації

У попередніх розділах було доведено, що в умовах сучасної глобалізації суспільство переживає суттєві трансформації, ставши інформаційним або наближаючись до цього статусу. Проте ця зміна не відображена належним чином у функціонуванні держави та її управлінських процесах, які повинні забезпечувати ефективне керівництво суспільними процесами. Зокрема, у багатьох розвинутих країнах зростає усвідомлення необхідності адаптації функцій держави до умов інформаційного суспільства, однак це усвідомлення, зазвичай, реалізується не через нормативно-правові акти, а, скоріше, через стратегічні концепції та політичні наміри. Як приклад такого підходу можна навести Окінавську хартію Глобального інформаційного суспільства, підписану 22 липня 2000 року країнами Великої сімки, яка визначає загальні орієнтири розвитку інформаційного суспільства на міжнародному рівні.

У контексті необхідних змін у діяльності держави в умовах інформаційного суспільства слід особливо відзначити Європейську стратегію розвитку інформаційного суспільства, яка була представлена професором Ф. Й. Радермахером від імені Форуму інформаційного суспільства на Міжнародному симпозіумі «Глобальне інформаційне суспільство: діячі і жертви», що відбувся у Франції у березні 1999 року. У цій стратегії підкреслюється, що для досягнення сталого розвитку інформаційного суспільства необхідно реалізувати ряд ключових заходів, що охоплюють як економічні, так і соціальні аспекти, зокрема:

1. Активна роль урядів у коригуванні ринкових процесів, зокрема через політику лібералізації ринку телекомунікаційних послуг, що є важливим елементом для забезпечення доступу до ІКТ на національному та міжнародному рівнях.

2. Забезпечення універсального доступу до телекомунікаційних послуг для кожного громадянина Європи, що передбачає надання послуг за доступними цінами на основі відкритих систем і з дотриманням високих стандартів якості.

3. Соціальна справедливість і рівність у доступі до інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема у боротьбі з інформаційним розривом між різними соціальними групами, забезпеченням інклюзивності та рівних можливостей для всіх верств населення, незалежно від економічного статусу.

4. Партнерство між державними та приватними організаціями, що має стати основою для інвестицій у великі міжнародні проекти розвитку ІКТ, створення нових робочих місць і забезпечення постійного професійного розвитку в умовах швидкої зміни технологій.

5. Культурна та лінгвістична різноманітність, яка повинна бути забезпечена на всіх етапах розвитку інформаційного суспільства, з урахуванням мовної і культурної специфіки різних регіонів та націй.

6. Екологічна стійкість розвитку ІКТ, включаючи інвестиції в технології, що знижують негативний вплив на навколишнє середовище, оскільки зростання інформаційних технологій не повинно супроводжуватися екологічними збитками.

7. Захист цивільних прав, зокрема захист прав споживачів, інтелектуальної власності, персональних даних та безпеки у сфері електронної комерції, що є важливим для розвитку довіри до цифрових технологій.

8. Розвиток міжнародних механізмів координації у технічній, комерційній та правовій сферах для забезпечення глобальної інтеграції та сумісності ІКТ у різних регіонах світу.

9. Переосмислення системи освіти через розподілену мультимедійну основу, що дозволяє забезпечити доступ до якісної освіти та професійної підготовки для всіх громадян, незалежно від їхнього віку та соціального статусу.

10. Нове навчання для нових сфер діяльності, що виникають у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, зокрема для таких галузей, як електронна комерція, кібербезпека та аналітика великих даних.

Таким чином, адаптація стратегій розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації вимагає комплексного підходу, що поєднує інноваційні технологічні рішення з соціально-економічними і правовими ініціативами. Це дозволить не лише забезпечити рівний доступ до ІКТ для всіх соціальних груп, але й стимулювати сталий розвиток економіки, інтеграцію в глобальний інформаційний простір і захист прав громадян у нових умовах цифрової економіки.

Аналізуючи стратегії інформаційної функції державного управління, варто визнати їх значущість і корисність у контексті глобалізації. Однак, крім безперечної важливості зовнішньої інформаційної функції, яка охоплює взаємодію держави з суспільством, варто звернути увагу на її внутрішню складову, що визначає організацію діяльності органів державного управління. Цей аспект є не менш важливим, оскільки забезпечує ефективність внутрішніх процесів управління і взаємодії між різними ланками влади, що в умовах глобалізації стає особливо актуальним.

Перш за все, внутрішня інформаційна функція державного управління включає в себе декілька ключових компонентів. По-перше, ефективне управління можливе лише за умови, що органи, які його здійснюють, мають доступ до актуальної і точної інформації про об'єкти управління та їхнє оточення. По-друге, внутрішня інформація повинна бути доступною для всіх

органів державного управління, що забезпечить синергію в діяльності держави як єдиного інституту. Третій важливий аспект полягає в тому, що інформація повинна бути швидко і ефективно розповсюджена всередині кожного органу управління, що дозволить мінімізувати затримки у прийнятті рішень і покращити оперативність дій.

Реалізація внутрішньої інформаційної функції здійснюється за трьома основними напрямками:

1. Інформаційна взаємодія з об'єктами управління та зовнішнім середовищем. Це передбачає створення моніторингових систем для спостереження за соціально-політичними процесами, встановлення механізмів зворотного зв'язку з громадянами, а також налагодження системи інформування населення через «електронне урядування». Важливим є забезпечення прозорості і відкритості в управлінні, що дозволяє громадянам мати доступ до інформації (окрім секретної) та сприяє демократизації суспільства. Такі кроки сприяють розвитку інформаційного суспільства, що є невід'ємною частиною глобалізаційних процесів (Castells, 2000).

2. Інформаційна взаємодія між різними органами державного управління. Це потребує створення ефективних комунікаційних мереж і баз даних, які дозволяють органам обмінюватися інформацією в реальному часі. Регулювання цих процесів на нормативному рівні є необхідним для забезпечення правових та етичних стандартів обміну інформацією.

3. Внутрішні інформаційні потоки в органах управління. Використання сучасних інформаційних технологій, зокрема, інтеграція телекомунікаційних систем, дозволяє оптимізувати управлінські процеси та підвищити ефективність державного апарату. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) вже давно стали основним інструментом управління в розвинутих країнах, що підтверджує важливість їх використання у державному секторі для підвищення конкурентоспроможності державних інституцій (Brynjolfsson & McAfee, 2014).

У зовнішній інформаційній функції основним завданням є сприяння становленню інформаційного суспільства, що особливо актуально для країн, що не завершили перехід від індустріального до інформаційного суспільства, як, наприклад, Україна. Це передбачає реалізацію ряду завдань:

1. Інтелектуалізація суспільства — перехід до використання знань як основного ресурсу економічного і соціального розвитку, що дозволяє стимулювати інноваційні процеси в державному управлінні.

2. Створення електронного уряду — цей процес є важливим для демократизації управлінських процесів, забезпечення прозорості в ухваленні рішень, а також для підвищення рівня доступу громадян до державних послуг (Norris, 2001). Перехід до електронного уряду передбачає використання технологій для наближення адміністративних процесів до громадян, що особливо важливо в умовах глобалізації.

3. Трансформація системи освіти — для підтримки інформаційного суспільства необхідно впроваджувати новітні технології в освіту, зокрема через дистанційне навчання та інші форми електронного навчання, що дає можливість забезпечити рівний доступ до знань для всіх членів суспільства (Selwyn, 2012).

4. Розвиток ринку праці — нові соціальні технології змінюють підходи до формування трудових колективів та організації праці, що відповідає потребам глобалізованої економіки.

5. Впровадження телемедицини — розвиток цієї сфери дозволяє забезпечити доступ до медичних послуг у віддалених та сільських районах, що є важливим кроком до досягнення соціальної рівності в умовах глобалізації.

Отже, в умовах глобалізації, ефективне використання інформаційних технологій і стратегічне управління інформаційними потоками є критично важливими для розвитку як внутрішніх, так і зовнішніх інформаційних функцій державного управління. Ці процеси не лише покращують якість

управлінських рішень, а й сприяють підвищенню відкритості та прозорості урядових структур, що є основою для сталого розвитку сучасних суспільств.

Перехід до інформаційного суспільства супроводжується не лише численними перевагами, але й значними викликами та потенційними негативними наслідками. Тому важливо всебічно оцінювати не тільки позитивні, а й можливі небажані ефекти, що виникають в результаті тотальної інформатизації, зокрема, у контексті глобалізації. У цьому аспекті варто звернути увагу на таблицю Хессіга «Наслідки інформатизації в дзеркалі громадськості», яка, незважаючи на деякі суперечливі пункти, є корисним інструментом для аналізу цих змін.

Зокрема, Хессіг відносить до негативних наслідків інформатизації розширення державної бюрократії, централізацію управління, тотальний контроль держави, стандартизацію праці, масове безробіття, а також дегуманізацію праці та життя в цілому. Проте варто зазначити, що з огляду на основні принципи та характеристики інформаційного суспільства, зазначені наслідки не завжди відповідають реаліям, які виникають у результаті інформатизації.

Зокрема, інформаційне суспільство може сприяти зменшенню бюрократії і централізації управління завдяки впровадженню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які дозволяють органам влади ефективно взаємодіяти через цифрові платформи і зменшувати потребу в численних адміністративних структурах. Це підвищує ефективність роботи урядових організацій і сприяє створенню гнучких і прозорих механізмів управління, які мають на меті уникнення тотального контролю держави. Водночас, інформаційна демократія забезпечує участь громадян у процесах прийняття рішень, що знижує ризик зловживань владою та стимулює розвиток більш відкритого та відповідального управління.

Також важливою перевагою інформаційного суспільства є можливість персоналізації праці завдяки автоматизації рутинних завдань, що дозволяє знижувати рівень стандартизації та забезпечувати більш індивідуалізовані

умови праці. Завдяки розвитку інноваційних технологій створюються нові робочі місця в секторі інформаційних послуг, що може привести до зниження рівня безробіття, особливо в умовах розвитку нових галузей економіки. Це створює основу для підвищення якості життя завдяки більш гуманним умовам праці.

Крім того, концепція інформаційного суспільства передбачає збільшення доступу до культурної спадщини через інтернет і цифрові платформи, що суперечить прогнозованому зниженню культурного рівня. Напроти, комунікаційні мережі відкривають нові можливості для культурної інтеграції і розвитку. Однак, слід визнати, що цей доступ може мати як позитивні, так і негативні ефекти залежно від якості і напрямків контенту, що надається.

Незважаючи на позитивні можливості, відзначені в контексті розвитку інформаційного суспільства, деякі негативні наслідки, виділені Хессігом, таки мають реальне підґрунтя. Наприклад, дегуманізація праці може стати наслідком поширення автоматизації та роботизації, що, в свою чергу, призводить до відчуження працівників від виробничого процесу. Інше питання — масове безробіття, яке може виникнути через швидке автоматизування традиційних робочих місць у різних секторах, що створює серйозні соціальні виклики, зокрема, у країнах з низьким рівнем цифрової грамотності.

Таким чином, слід визнати, що інформатизація є складним процесом, який має як позитивні, так і негативні наслідки. Враховуючи це, важливо розвивати політику, спрямовану на максимальне використання переваг інформаційного суспільства при мінімізації його можливих негативних ефектів.

Таблиця Хессіга, з урахуванням цих зауважень, виглядає наступним чином.

Таблиця 1.1 – Позитивні та негативні наслідки «інформатизації суспільства»

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
КУЛЬТУРА	
Вільний розвиток індивіда Соціалізація інформації Комунікативне суспільство Подолання кризи цивілізації	«Автоматизація» людини Технократичне мислення Нагромадження інформації Елітарне знання (поляризація) Ізоляція індивіда
ПОЛІТИКА	
Збільшення свобод Децентралізація Вирівнювання ієрархії влади Збільшення участі у суспільному житті	Підсилення влади завдяки знанням Підсилення маніпуляції людьми
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
Збільшення національної незалежності Виникнення можливостей розвитку у країн «третього світу» Підвищення обороноздатності	Посилення взаємозалежності держав Технологічна залежність Загострення стосунків Заходу і Півдня Уразливість Посилення небезпеки нових воєн через переозброєння
ГОСПОДАРСТВО І ПРАЦЯ	
Підвищення продуктивності Раціоналізація життя Підвищення компетентності Збільшення багатства Економія ресурсів Охорона навколишнього середовища Децентралізація промисловості Нова продукція Покращення якості Диверсифікація продукції Поява нових професій	Складність, що постійно підвищується Концентрація Нові вимоги до мобільності трудящих Стреси Зникнення деяких професій

Регулювання інформаційних відносин у сучасному інформаційному суспільстві є критично важливим для забезпечення належного функціонування соціальних, економічних та політичних процесів. Як ви зазначаєте, хоча існують окремі законодавчі акти, що регулюють різні аспекти інформаційних відносин (законодавство про інформацію, захист інформації, інформатизацію, медіа), на сьогоднішній день поняття «інформаційні відносини» ще не є чітко визначеним в юридичній науці та не

знайшло свого місця в окремій галузі права. Тому постає необхідність у формуванні єдиного правового поля для врегулювання цих відносин.

Інформаційне законодавство повинно стати відповіддю на проблеми, що виникають унаслідок «інформаційного вибуху», коли безконтрольне поширення та обмін інформацією можуть призвести до порушень прав громадян, маніпулювання свідомістю, погіршення якості інформації та посилення інформаційної нерівності.

Основні риси, які повинні визначати інформаційне право, включають:

1. Право на спілкування і суспільний дискурс. Інформаційне право є важливим інструментом для забезпечення вільного обміну ідей, що є основою демократії.

2. Інформація як мета. В інформаційному праві інформація сама по собі стає об'єктом правового регулювання, в той час як в інших галузях права інформація є лише засобом для досягнення інших цілей (наприклад, в економічному праві — засіб обміну товарами та послугами).

3. Роль соціальної комунікації. Інформаційні відносини не є продуктом лише технічного прогресу. Вони виникають через соціальні потреби суспільства, що пов'язані з процесами комунікації, культурними та політичними змінами.

4. Системність і структурність. Інформаційне право повинно стати інтегрованою частиною правової системи, що дозволить створити механізми регулювання всього циклу обігу інформації — від її створення до поширення та використання.

5. Можливість впливу на сферу інформаційних послуг. Важливим аспектом є розгляд інформаційних послуг як окремої економічної та соціальної категорії, що потребує правового захисту і регулювання.

Законодавство в галузі інформації повинно регулювати не лише технічні, але й соціальні аспекти обміну інформацією. Таким чином, окремі напрями інформаційного регулювання можуть включати:

1. Забезпечення доступу до інформації:

- Створення умов для рівного доступу громадян до інформації та інформаційних ресурсів (наприклад, через електронні державні сервіси, відкриті дані).

- Забезпечення свободи слова та інформаційної різноманітності, що сприяє розвитку демократії.

2. Захист культурних та інтелектуальних прав:

- Охорона національної культурної спадщини, боротьба з культурною експансією з боку інших країн.

- Захист авторських прав та боротьба з піратством.

3. Забезпечення інформаційної безпеки:

- Регулювання захисту персональних даних і конфіденційної інформації.

- Протидія кіберзлочинності, захист від атак на критичну інформаційну інфраструктуру.

4. Регулювання медіа та інформаційних технологій:

- Контроль за використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій в державних установах для забезпечення прозорості та запобігання зловживанням.

- Встановлення норм щодо реклами, медіа-контенту та їхнього впливу на громадську думку.

- Регулювання глобальних комп'ютерних мереж і контролювання контенту, зокрема соціальних мереж.

5. Підтримка інтелектуальної власності:

- Правове регулювання використання інтелектуальної власності в інформаційній сфері, зокрема у сфері цифрових технологій і онлайн-продуктів.

6. Боротьба з монополізмом у медіа-сфері:

- Запобігання концентрації медіа-власності у руках обмеженої кількості осіб або корпорацій для забезпечення різноманітності думок та інформації в суспільстві.

7. Розвиток законодавства для нових технологій:

- Регулювання нових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані (Big Data), блокчейн та інші, для забезпечення етичності та безпеки їх застосування в суспільстві.

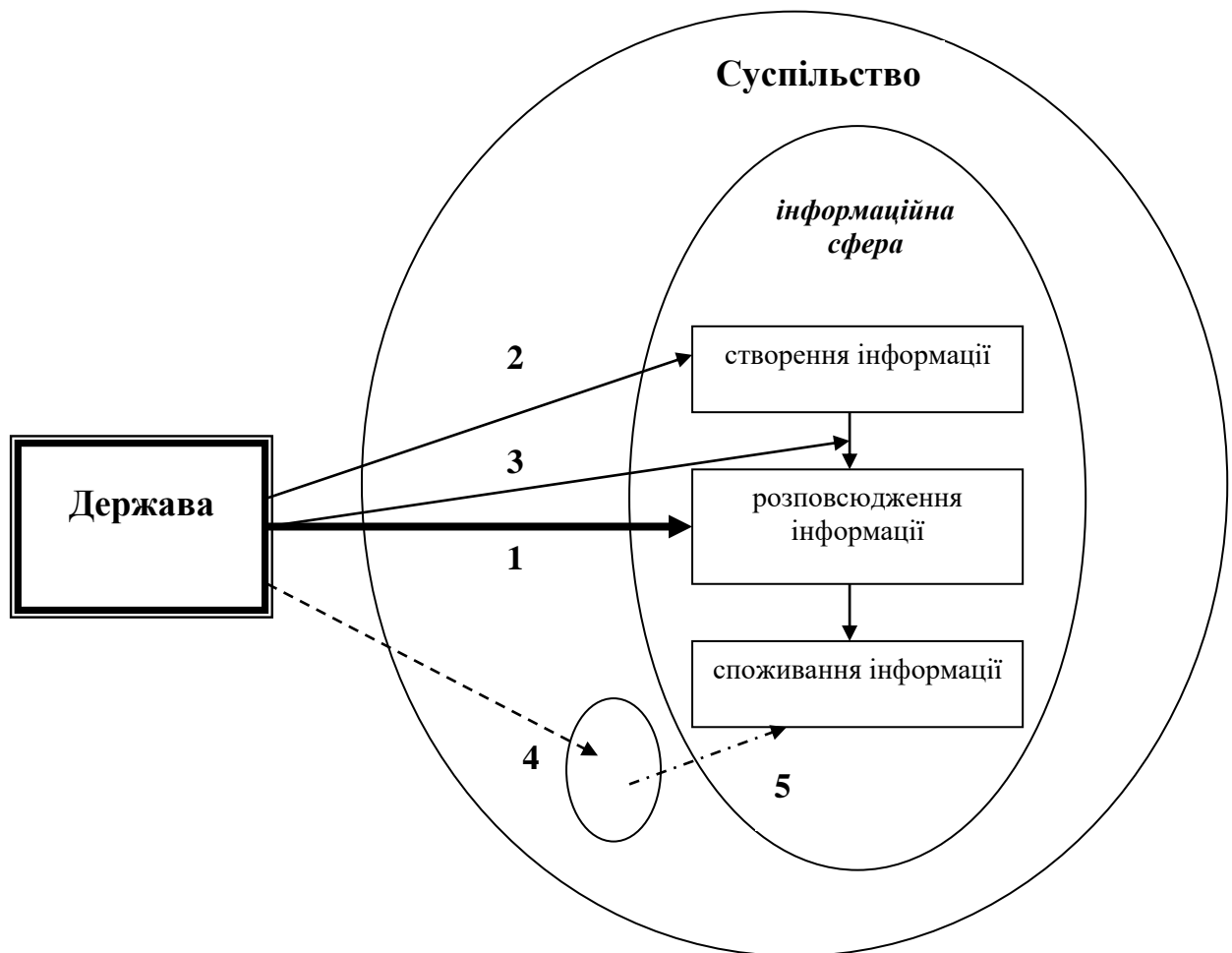
Загалом, ефективне регулювання інформаційної сфери потребує створення інтегрованої правової системи, яка дозволить всебічно охопити всі етапи обігу інформації.

3.2. Впровадження нової моделі державного регулювання інформаційної сфери суспільства до умов глобалізації

На етапі створення інформації важливо зосередитися на використанні регуляторних механізмів, які забезпечують організаційні та економічні умови для розвитку та удосконалення інформаційного виробництва. У глобалізованому світі, де інформація є не лише товаром, але й інструментом глобальної комунікації, це питання набуває особливої ваги. Якщо на етапі створення інформаційної продукції ввести серйозні обмеження чи контроль за її виробництвом, це може призвести до звинувачень у цензурі. У цьому контексті важливим є перенесення контрольних дій на етап розповсюдження інформації, де можна здійснювати моніторинг і вплив. Однак, варто зазначити, що можна застосовувати регуляційні заходи й на етапі створення інформації, якщо обмеження не стосуються самої інформації, а мети її створення, наприклад, у випадках, коли інформація використовується для розпалювання міжнаціональної ворожнечі чи наклепу.

Практичний досвід показує, що пряме регулювання на етапі

споживання інформації є складним як з нормативної, так і з технічної точки зору. Однак це можна здійснювати опосередковано через регулювання інших суспільних відносин, зокрема, впливаючи на сферу освіти, яка є важливим інститутом формування критичного споживання інформації. Враховуючи глобалізаційні процеси, де інформаційні потоки мають транснаціональний характер, та наявність ризиків маніпуляцій і дезінформації, саме на етапі розповсюдження інформації регуляція повинна бути більш інтенсивною і системною (див. рис. 3.1).

- 1 – пряме регулювання і контроль над розповсюдженням інформації;
- 2 – створення передумов і сприяння розвитку та вдосконаленню інформаційного виробництва;
- 3 – законодавчий вплив на цілі, з якими створюється інформація;
- 4 – регулювання інших суспільних відносин, вплив на інші сфери суспільства;
- 5 – вплив інших суспільних відносин (інших сфер суспільства) на споживання інформації.

Рисунок 3.1 – Модель державного регулювання інформаційної сфери суспільства

Розглядаючи процес розповсюдження інформації, необхідно відзначити, що воно може бути прямим або опосередкованим. Пряме розповсюдження передбачає вплив на споживача безпосередньо через комунікаційні канали, такі як лекції, мітинги, вистави та інші культурно-масові заходи. В умовах демократичного суспільства таке пряме впливання не повинно піддаватися жорсткому державному регулюванню, оскільки такі форми комунікації не завжди мають характер масової інформації і не є соціально значущими в контексті глобальних інформаційних потоків. Зокрема, в умовах глобалізації і розвитку інформаційних технологій, масові комунікації часто набувають характеру індивідуальних або маломасштабних форм, що значно ускладнює їх регулювання на державному рівні.

При опосередкованому розповсюдженні інформації між її творцем (або інтерпретатором) і споживачем знаходиться технологія (система технологій) фіксації та передачі інформації. Ці технології забезпечують масовість інформаційних відносин, а також підвищують ступінь впливовості таких інформаційних продуктів. Історичний розвиток технологій розповсюдження інформації чітко демонструє зростання масовості обміну інформацією, що, у свою чергу, є індикатором збільшення значущості інформації в суспільстві. Це підвищення значущості інформаційних відносин стає важливим фактором, що вимагає належного державного регулювання інформаційних потоків.

Згідно з історичним аналізом, можна виділити кілька стадій технологічного вдосконалення в процесі розповсюдження інформації, зокрема в опосередкованому її варіанті. Такі стадії включають наступні етапи:

1. Розповсюдження через фіксацію статичного блоку інформації. Це були початкові форми передачі інформації, коли її фіксували на фізичних носіях, розміщених у публічних місцях, наприклад, Закони 12 таблиць у Стародавньому Римі, розпорядження феодалів чи перші новинні бюлетені, що публікувалися на стовпах торгових площ.

2. Розповсюдження за допомогою книг. Спочатку рукописних, а згодом друкованих книг, які поширювались серед вузького кола громадян, зокрема, серед духовенства або зберігались у бібліотеках. Це була значна зміна в способах збереження та передачі інформації, що дозволяла значно розширити доступ до неї, хоч і в межах обмеженого кола осіб.

3. Поширення газет і журналів. Спочатку через обмежений роздрібний продаж, а згодом через підписку, що дозволяло масовому споживачеві отримувати новини та інформацію. Цей етап відзначався розвитком друкованої преси та підвищенням доступності інформації для широких верств населення.

4. Високотехнологічне розповсюдження за допомогою електромагнітних явищ. На цьому етапі використовувалися нові технології для передачі інформації, зокрема, радіо та телебачення, які забезпечили розповсюдження загальної за характером інформації «у кожний будинок». З розвитком мережових комп'ютерних технологій стала можливість передачі будь-якої індивідуальної інформації кожному споживачеві. Це розширило горизонти інформаційного обміну і зробило його більш персоналізованим.

5. Модернізація каналів розповсюдження інформації через супутникові та кабельні технології. Наприклад, супутникове та кабельне цифрове телебачення, радіо, а також новітні інтернет-канали стали важливими компонентами сучасної інформаційної інфраструктури. Ці технології дозволяють значно підвищити ефективність та доступність інформації для глобальної аудиторії.

Як видно, технології і методи розповсюдження інформації постійно удосконалюються. Важливо зауважити, що цей процес не передбачає повну заміну попередніх форм новими технологіями, а скоріше їх «напластовування». При цьому, хоча нові технології можуть мати більший вплив, ранні форми розповсюдження інформації, такі як друковані матеріали, не втрачають своєї значущості, хоча їх позиції і змінюються у порівнянні з новітніми методами. Таким чином, в сучасних умовах можна виокремити

п'ять основних видів каналів розповсюдження інформації, кожен з яких має свої специфічні особливості та функціональні можливості, що дозволяють адаптувати інформацію до вимог глобалізованого світу [38].

□ Телебачення та радіо. Специфіка цих каналів розповсюдження інформації визначається кількома важливими чинниками:

- Обмеження частот передачі. Це накладає обмеження на кількість станцій наземного вищання, що забезпечує наймасовіший наразі доступ до інформації, однак одночасно створює конкурентне середовище за частоти.

- Ефект присутності. Вплив телевізійного або радіо-сигналу на споживача підвищує його емоційну чутливість та психологічну сприйнятливність. Це сприяє створенню більш глибокого впливу на аудиторію, зокрема в контексті маніпуляцій.

- Некритичність сприйняття. Постійний інформаційний потік надає споживачеві обмежену можливість для аналізу, що підвищує рівень навіюваності та пригнічує волю, оскільки часу на детальне осмислення немає.

- Інтенсивність розповсюдження. Інформація розповсюджується через широку мережу первинних користувачів, що забезпечує інтенсивність, на відміну від екстенсивного підходу, де інформація може бути багаторазово спожита різними людьми.

- Провідна роль в інформуванні громадян. Телебачення і радіо є основними каналами для донесення новин, фактів та подій, що має важливе значення в контексті інформаційної політики.

□ Друкарська преса. Специфіка друкованих ЗМІ визначається такими ключовими аспектами:

- Відсутність технологічних обмежень. Розповсюдження інформації через газети і журнали не має таких обмежень, як електронні медіа, що дозволяє забезпечити широку доступність до інформаційних матеріалів. Крім того, друковане виробництво є відносно дешевим.

- Зовнішній плюралізм. Преса є найяскравішим прикладом плюралізму в інформаційній сфері, оскільки вона представляє різноманітні думки та погляди через численні видання, що виходять у світ.

- Змішаний характер розповсюдження. Газети та журнали поєднують інтенсивний та екстенсивний методи поширення. Масовість досягається через мережу споживачів, але при цьому існує можливість повторного використання інформаційного матеріалу, що забезпечує доступність тієї ж інформації кількома користувачами.

□ Кіно- і відеопродукція, книги, компакт-диски, аудіокасети тощо. Інформація, що передається через матеріальні носії, має специфіку, яка пов'язана з трудомістким процесом виробництва та розповсюдження:

- Творчий процес. Виготовлення таких продуктів зазвичай вимагає творчих зусиль, що робить цей канал розповсюдження значно складнішим у порівнянні з іншими, зокрема через необхідність забезпечення авторських прав.

- Потрібність захисту авторських прав. Такий тип продукції потребує суворого контролю за дотриманням авторських прав, оскільки розповсюдження через фізичні носії є найбільш вразливим до порушень цих прав.

- Екстенсивність розповсюдження. Поширення інформації через фізичні носії дозволяє охопити широкий коло споживачів, хоча процес виготовлення таких продуктів є значно більш ресурсомістким.

□ Комп'ютери, підключені до інформаційних мереж. Інтернет і комп'ютерні мережі мають свою специфіку, яка визначається наступними факторами:

- Вибір інформації. Споживачі можуть отримувати практично необмежену кількість інформації, що стосується різних тем, що сприяє демократизації доступу до знань, але також породжує певні проблеми, такі як поширення шкідливої або соціально небезпечної інформації.

- Двосторонній зв'язок. В інформаційних мережах споживач може не лише отримувати, але й самостійно поширювати інформацію, створюючи свої ресурси чи сторінки, що забезпечує більш активну участь користувачів у процесі інформаційного обміну.

- Складність фільтрації інформації. У глобальних мережах є проблеми з ефективною фільтрацією інформації, оскільки практично неможливо контролювати все, що публікується в мережі. Це створює додаткові виклики для регулювання інформаційних потоків.

□ Рекламні, пропагандистські, агітаційні матеріали. Це види інформаційних продуктів, що мають свою специфіку через наступні аспекти:

- Розташування в публічних місцях. Інформація у вигляді плакатів, стендів, календарів часто розміщується в місцях великого скупчення людей, що дозволяє досягти максимального впливу на аудиторію.

- Інтенсивність розповсюдження. Інформація в таких формах має інтенсивний характер розповсюдження, оскільки вони націлені на привертання уваги великої кількості людей за короткий проміжок часу.

- Вплив через маніпуляцію. Такі матеріали часто використовують елементи маніпуляції та навіювання, щоб справити емоційний вплив на споживачів, які в силу обмеженого часу на сприйняття інформації не можуть ретельно її аналізувати.

Розвиток технологій і каналів розповсюдження інформації вимагає відповідних регуляторних зусиль, з урахуванням специфіки споживання інформації кінцевими користувачами. Зокрема, важливим аспектом є те, що масовість і соціальна значущість інформації визначають необхідність та рівень регулювання. Протягом останніх десятиліть каналами поширення інформації були телебачення і радіо, оскільки вони мали найбільший вплив на аудиторію. Але з розвитком технологій і появою нових каналів, роль телекомунікацій стала вирішальною для забезпечення передачі інформації у сучасному інформаційному суспільстві.

Сучасні технології, зокрема телекомунікаційні мережі, стали необхідними для функціонування не тільки традиційних каналів (телебачення, радіо), але й нових, таких як інтернет, цифрові платформи, соціальні мережі. Телекомунікації стали важливим інструментом для:

- Масового розповсюдження інформації: через мобільний інтернет, супутникове та кабельне телебачення, цифрові платформи тощо.
- Індивідуалізованого доступу до інформації: кожен користувач може обирати, яку інформацію він хоче отримати, на основі своїх інтересів і потреб.
- Інтерактивності та двостороннього зв'язку: користувачі можуть не лише отримувати, але й передавати інформацію (наприклад, через соціальні мережі, форуми, блоги).

У цьому контексті телекомунікації стали основою всього інформаційного обміну. Вони забезпечують інфраструктуру, що дозволяє передавати дані між різними типами каналів і медіа, включаючи телебачення, інтернет, мобільні пристрої, що робить їх «нервовою системою» інформаційної сфери.

З огляду на важливість телекомунікацій для всієї інформаційної інфраструктури, державне регулювання телекомунікацій стає центральним аспектом в рамках реалізації зовнішньої інформаційної функції держави. Оскільки телекомунікаційні мережі забезпечують передачу як традиційної, так і нової інформації, контроль за ними має стратегічне значення.

Особливу увагу слід приділяти:

- Безпеці інформаційних потоків: захист даних, конфіденційність комунікацій, боротьба з кіберзлочинністю.
- Нейтральності мереж: забезпечення рівного доступу до мережі для всіх учасників, незалежно від їхнього статусу чи фінансових можливостей.
- Захисту прав користувачів: у тому числі права на приватність, право на вільний доступ до інформації без цензури.

Отже, хоч телебачення і радіо відігравали важливу роль у масовому інформуванні, сьогодні головним пріоритетом у регулюванні інформаційних відносин є телекомунікації, оскільки вони стали основою для передачі інформації в усіх її формах. Це визначає потребу в комплексному підході до регулювання інформаційної сфери, що включає контроль за телекомунікаційними мережами, захист прав споживачів та забезпечення стабільного розвитку інформаційних технологій у сучасному суспільстві.

3.3 Забезпечення та підтримка розвитку телекомунікацій в контексті глобалізації

Державне регулювання телекомунікаційної сфери є фундаментальним елементом процесу формування та розвитку інформаційного суспільства, оскільки телекомунікації становлять його техніко-економічну та інформаційну основу. В умовах глобалізації цей аспект стає ще більш важливим, оскільки ефективність інформаційно-телекомунікаційної політики визначає не тільки внутрішнє становище держави, але й її конкурентоспроможність на міжнародній арені. Рівень розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій має безпосередній вплив на соціальні, економічні та культурні процеси, що відбуваються в країні, та визначає її інтеграцію в глобальний інформаційний простір.

Водночас, підвищення рівня розвитку цієї сфери є необхідною умовою для задоволення зростаючих потреб громадян та забезпечення їхніх демократичних прав і свобод. У зв'язку з цим, удосконалення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної держави, оскільки це забезпечує не тільки економічну ефективність, а й соціальну стабільність та технологічний прогрес.

В літературі виділяються кілька основних принципів, на яких базується державна інформаційно-телекомунікаційна політика [38]. Серед них:

1. Відкритість політики – ключовий принцип, що передбачає активну участь громадськості в обговоренні основних заходів політики. Врахування громадської думки дозволяє створити більш ефективну та прийнятну стратегію розвитку телекомунікаційної сфери.

2. Рівність інтересів – забезпечення рівних умов для всіх учасників телекомунікаційного ринку, незалежно від їхнього соціального статусу чи форми власності. Це сприяє розвитку конкурентного середовища та інновацій.

3. Системність – важливість комплексного підходу до регулювання телекомунікаційної сфери. Будь-які зміни в одному секторі повинні враховувати їхній вплив на інші сфери економіки та суспільства в цілому.

4. Пріоритетність вітчизняного виробника – підтримка національних виробників інформаційно-комунікаційних продуктів та послуг, що сприяє розвитку національної економіки та технологічному прогресу.

5. Соціальна орієнтація – основна мета політики має полягати в забезпеченні соціальних інтересів громадян, таких як доступ до інформаційних технологій, зокрема в віддалених регіонах, а також у покращенні соціальної інфраструктури за допомогою інноваційних технологій.

6. Державне забезпечення – фінансування основних проектів телекомунікаційної політики, зокрема тих, що стосуються розвитку соціальної сфери, повинно здійснюватися за рахунок державного бюджету. Це важливо для забезпечення доступності інформаційних технологій для широких верств населення.

7. Пріоритетність права – застосування правових методів регулювання для захисту прав користувачів, а також для забезпечення безпеки інформаційних систем. Правова стабільність є важливою умовою для ефективного розвитку цієї галузі.

Розвиток телекомунікаційної сфери є надзвичайно складним і багатогранним процесом, що вимагає узгоджених дій у різних сферах суспільства. Особливо це стосується країн, що перебувають на етапі становлення інформаційного суспільства, таких як Україна. У таких країнах потрібно враховувати різні фактори – від політичних до економічних та культурних – для створення ефективної та збалансованої політики розвитку інформаційно-телекомунікаційної галузі.

Для реалізації вищезгаданих принципів необхідно створити відповідні передумови. Політичні передумови полягають у необхідності орієнтації політичної еліти на розвиток демократичного інформаційного суспільства, де використання сучасних технологій повинно стати основою для вирішення соціальних проблем. Включення положень, що сприятимуть розвитку телекомунікаційної інфраструктури, до політичних програм допоможе забезпечити конкурентоспроможність національного сектора в глобальному інформаційному просторі.

Організаційні передумови стосуються необхідності створення ефективної системи державних, суспільних та приватних інститутів, що забезпечать комплексний розвиток усіх елементів телекомунікаційної інфраструктури. Така система повинна враховувати як національні особливості, так і глобальні тенденції в розвитку комунікаційних технологій, що визначають розвиток інформаційного суспільства в умовах глобалізації.

Ефективне державне регулювання телекомунікаційної сфери є необхідною умовою для успішного розвитку інформаційного суспільства, що зуміє забезпечити соціальну інтеграцію, технологічний прогрес і демократичні права громадян у глобалізованому світі.

Юридичні передумови розвитку телекомунікаційної сфери вимагають системного вдосконалення нормативно-правової бази, яка повинна забезпечувати ефективне регулювання галузі. Це включає не лише запозичення міжнародного досвіду правового регулювання, а й розвиток специфічного юридичного апарату, що відповідає потребам

телекомунікаційної індустрії. Особливо важливим є формування правової інституціоналізації елементів телекомунікацій, які досі не мають чіткої правової регламентації, а також структуризація юридичних складових галузі з урахуванням їх взаємозв'язку з іншими частинами законодавства. В умовах глобалізації, коли телекомунікації стають ключовим інструментом для інтеграції держав у світову економіку, ефективне правове регулювання набуває особливої важливості для забезпечення прозорості та стабільності ринку.

Економічні передумови розвитку телекомунікаційної галузі полягають у формуванні окремого сектору підприємництва, орієнтованого на виробництво телекомунікаційної продукції та надання послуг. У цьому контексті важливо залучити весь економічний потенціал держави, включаючи банківську систему, національні інвестиційні ресурси та цілеспрямовану державну економічну політику. Особливу увагу слід приділяти формуванню сприятливого інвестиційного клімату для телекомунікаційної сфери, оскільки розвиток цієї індустрії потребує значних капіталовкладень у новітні технології та інфраструктуру. Враховуючи глобальну конкуренцію в галузі, держава повинна створювати умови для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій, підтримуючи інноваційні розробки та технологічний прогрес.

Ідеологічні передумови розвитку телекомунікаційної галузі полягають у суспільному усвідомленні важливості новітніх інформаційних технологій для реалізації прав, інтересів та потреб громадян. Розуміння цього аспекту є важливим чинником для розвитку попиту на телекомунікаційні послуги та технології, що стимулює внутрішній ринок та підтримує наукові дослідження. В умовах глобалізації цей процес ще більше ускладнюється, оскільки інформаційні технології стають ключовим елементом глобальної економіки, а держава повинна забезпечувати доступ громадян до цих технологій для підтримки їхніх прав і розвитку. Зростаючий попит на телекомунікаційні послуги і технології є не тільки індикатором розвитку

внутрішнього ринку, але й засобом інтеграції країни в міжнародну інформаційну інфраструктуру.

Важливу роль у реалізації цих передумов відіграє сама держава та її інституції. Без державної підтримки та регулювання розвиток телекомунікаційної сфери на національному рівні є малоймовірним. Як зазначає ряд досліджень, держава повинна не лише створювати умови для розвитку цієї галузі, але й активно сприяти забезпеченню доступу громадян до телекомунікаційних послуг, що є основою для забезпечення рівних можливостей і демократичних прав. Тому основоположним принципом державної політики в телекомунікаційній сфері має стати принцип універсального доступу, що передбачає створення умов для доступу громадян до телекомунікаційних ресурсів на рівних умовах.

Універсальний доступ в контексті телекомунікаційної політики означає забезпечення державою технічної та організаційної можливості для використання телекомунікаційних ресурсів всіма громадянами. Це реалізується через підготовку та інтеграцію засобів і систем телекомунікації, що дозволяють громадянам використовувати ці послуги за допомогою доступних пристроїв, таких як термінальні, периферійні чи крайові пристрої. Умови універсального доступу повинні забезпечити реальну можливість кожного громадянина користуватися послугами телекомунікацій без значних економічних чи технічних бар'єрів.

Принцип універсального доступу визначає саму сутність телекомунікаційних відносин, оскільки забезпечує рівний доступ до послуг зв'язку для всіх громадян. Реалізація цього принципу означає, що кожен має можливість користуватися телекомунікаційними послугами, що надаються на загальнодоступних умовах. У цьому контексті універсальна послуга визначається як телекомунікаційна послуга, доступна для населення з гарантованою якістю, що задовольняє мінімальні вимоги для всіх громадян. Визначення «загальнодоступна» є ключовим для розуміння універсальності послуги, оскільки саме це поняття містить основні гарантії, що забезпечують

реальний доступ до телекомунікаційних послуг для широких верств населення.

Усі ці аспекти вимагають комплексного підходу, де важливою умовою є взаємодія між державними, комерційними та громадськими інститутами для забезпечення розвитку телекомунікаційної сфери та реалізації принципу універсального доступу на національному рівні. Це також передбачає активну співпрацю на міжнародному рівні для інтеграції національних телекомунікаційних систем у глобальний інформаційний простір.

Гарантії універсального доступу до телекомунікаційних послуг є важливою складовою частиною сучасної державної політики в умовах глобалізації, і можуть бути поділені на дві основні групи залежно від того, чи є вони елементом традиційної соціально-економічної політики держави, або ж належать до специфічного регулювання телекомунікаційного сектору. У першому випадку перелік таких гарантій зазвичай збігається з аналогічними механізмами, що використовуються в інших секторах економіки, наприклад, підтримка конкуренції, залучення інвестицій, гнучка податкова політика та інші фактори, які сприяють розвитку економіки в умовах глобалізації. Водночас, гарантовані механізми доступу до телекомунікаційних послуг мають власні особливості, притаманні саме цій галузі, і не можуть бути автоматично перенесені з інших секторів.

До специфічних гарантій універсального доступу можна віднести три основні види: юридичні, економічні та технічні гарантії, які в умовах глобалізації набувають нових форм і значення.

Юридичні гарантії полягають у закріпленні принципу універсального доступу в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність телекомунікаційних компаній. Це передбачає формулювання таких положень, як забезпечення універсальності послуг, взаємодія між державними законами, підзаконними актами та саморегулюванням ринку, а також механізми відповідальності за невиконання зобов'язань. У глобалізованому світі, де технології і регулювання часто перевищують

національні межі, важливим є забезпечення правової адаптації та гармонізації норм, що дозволяють інтегрувати місцеві ринки в міжнародний контекст. Для цього необхідно також враховувати зобов'язання, що впливають з міжнародних угод у сфері телекомунікацій та обміну інформацією, що забезпечує універсальність доступу.

Економічні гарантії пов'язані з доступністю телекомунікаційних послуг для всіх, хто в них потребує. У глобальному контексті це означає, що універсальні послуги не повинні бути безкоштовними для всіх, але повинні надаватися за мінімальну, доступну для широких верств населення плату. Оскільки телекомунікаційні послуги є важливою складовою соціальної інфраструктури, економічні гарантії забезпечують рівний доступ до необхідних послуг, враховуючи при цьому соціально-економічні умови кожної країни. Екстрені послуги, як, наприклад, виклики швидкої допомоги, повинні залишатися безкоштовними, адже це критичні послуги, які не можна обмежувати фінансовими бар'єрами.

У глобалізованому світі важливим аспектом є те, що телекомунікаційні компанії часто фінансуються за рахунок рекламних доходів, що забезпечують значну частину доходу від телебачення та радіо. Це вимагає розробки моделей, які дозволяють перерозподіляти ці доходи на користь забезпечення доступу до універсальних послуг. Таким чином, економічні гарантії повинні балансувати між комерційними інтересами та соціальними потребами, а також між глобальними і локальними вимогами.

Технічні гарантії пов'язані з забезпеченням належної якості послуг, що надаються користувачам. Вони включають встановлення мінімальних стандартів якості, які повинні відповідати нормативам, таким як ДЕСТ (Державні стандарти) або вимогам ліцензій телекомунікаційних операторів. Технічні гарантії мають особливу важливість у глобалізованому середовищі, де існує необхідність забезпечення якісного зв'язку незалежно від географічного розташування користувача. Водночас, важливою характеристикою технічних гарантій є стабільність, оскільки стандарти

якості зв'язку зазвичай менш схильні до змін порівняно з економічними та юридичними гарантіями, які можуть коригуватися в залежності від соціально-економічної ситуації чи політичних змін.

Особливістю технічних гарантій є те, що вони визначають матеріальне забезпечення універсальних послуг, тобто фізичне втілення того, що користувач отримує в якості послуги. Забезпечення зв'язку на будь-якому відстані та відповідність мінімальним стандартам якості є обов'язковими для всіх операторів, що надають універсальні послуги.

Мінімальна пропозиція послуг – це визначений набір послуг, що має бути доступним для всіх користувачів. Перелік цих послуг має визначатися державою на основі аналізу потреб і затребуваності населення. У глобалізованому світі мінімальна пропозиція повинна бути гнучкою і адаптованою до змінюваних економічних умов, а також до змін у глобальному ринку технологій та інновацій. Держава має забезпечити доступність цього мінімуму послуг через механізми фінансування або податкових пільг для постачальників таких послуг.

У контексті глобалізації також важливим є питання про те, як держава забезпечує відповідність мінімальної пропозиції міжнародним стандартам і практикам, а також враховує специфіку місцевого ринку і соціально-економічні фактори. У цьому процесі важливими є не лише економічні фактори, але й соціальні, оскільки основною метою є забезпечення рівного доступу до базових послуг для всіх верств населення, без дискримінації за рівнем доходу або місцем проживання.

Універсальна послуга є одним із важливих елементів сучасної соціально-економічної політики, що залежить від технологічних змін та соціальних процесів. Це поняття, яке розглядається в контексті постійної еволюції телекомунікаційних технологій, вимагає гнучкості в забезпеченні доступу до послуг для широких верств населення, що в свою чергу підвищує потребу у нових видах послуг у міру технологічного прогресу. У межах глобалізаційних процесів, що змінюють контексти технологій і доступу до

них, універсальна послуга має властивість змінювати своє технологічне втілення, адаптуючись до вимог часу та соціальних потреб.

До мінімальної пропозиції послуг, які держава зобов'язана надавати як універсальні, можна віднести ті, що забезпечують базову соціальну стабільність і безпеку. Це, зокрема, системи сповіщення про надзвичайні ситуації, що є важливою складовою забезпечення соціальної безпеки. Хоча такі системи можна віднести до телекомунікаційних послуг лише умовно, вони мають критичне значення для ефективного функціонування суспільства, зокрема в умовах глобальних загроз і ризиків. Важливою складовою є забезпечення доступу до екстрених комунікацій, таких як контакт з медичними службами, поліцією або іншими органами, що відповідають за реагування на надзвичайні ситуації. У цьому контексті державна політика повинна включати норми для забезпечення інформування населення про способи доступу до таких послуг, зокрема шляхом виділення загальновідомих телефонних номерів для екстрених випадків (наприклад, 112 або 911).

Крім того, до універсальних послуг відноситься побутовий двосторонній телефонний зв'язок, де універсальність послуг ґрунтується на принципі відносної доступності. Хоча двосторонній телефонний зв'язок є важливим інструментом комунікації, він не є життєво необхідним в контексті екстрених ситуацій. Тому така послуга не є безкоштовною, але її ціна залишається доступною для широких верств населення.

Одним із перших універсальних засобів зв'язку стало радіомовлення. З розвитком технологій радіо, а потім і ефірного телебачення, ці послуги стали доступними для великої частини населення, часто безкоштовно або за мінімальну плату. Наприклад, у випадку радіо, споживачі оплачують лише вартість приймача, а інші витрати (наприклад, на установку антени) можуть покриватися через комунальні платежі. Ці послуги стали універсальними завдяки державному втручання, що забезпечило їх доступність для широких верств населення.

У сучасному світі виникає новий виклик: мобільний зв'язок, кабельне і супутникове телебачення, а також доступ до інтернет-послуг. Ці послуги є важливими, але на сьогодні вони не є універсальними в класичному розумінні цього терміну, оскільки вони не є «послугами першої необхідності». Однак розвиток технологій може призвести до того, що ці послуги з часом також стануть універсальними, як це сталося з традиційним телефонним зв'язком.

Співвідношення між універсальними та ринковими послугами визначається кількома факторами, зокрема державними політиками щодо мінімальної пропозиції послуг і рівнем доходу, який забезпечує доступність цих послуг для населення. У цьому контексті важливою є роль держави, яка встановлює обов'язкові стандарти і гарантує доступ до базових послуг.

Найбільші можливості для розвитку універсальних послуг можуть бути досягнуті через впровадження нових мережевих технологій. Сучасні технології, такі як оптоволоконні мережі, здешевлення комп'ютерних технологій і розвиток інтернет-інфраструктури, відкривають нові горизонти для універсалізації послуг. Нові технології здатні об'єднувати різноманітні види комунікацій, такі як телефонія, відеоконференції, трансляція новин і телевізійного контенту, а також доступ до інтернет-послуг, що змінює саму концепцію універсальної послуги. Розвиток таких технологій дає можливість для інтеграції різних типів послуг в одну платформу, що робить їх доступними для всіх категорій споживачів, незалежно від їх соціально-економічного статусу.

Таким чином, в умовах глобалізації та технологічних змін, концепція універсальної послуги повинна постійно адаптуватися, враховуючи зміни в соціально-економічних умовах та технологічному прогресі. Державна політика має сприяти інтеграції новітніх технологій, що дозволяє зберігати і покращувати доступність основних телекомунікаційних послуг для всіх верств населення.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження можна зробити такі узагальнені висновки:

1. Інформаційне суспільство представляє собою етап еволюції людської цивілізації, що характеризується глобалізацією соціально-економічних процесів та всеосяжною трансформацією суспільних інститутів. У рамках цього етапу спостерігається зростання ролі інформаційних ресурсів в економічній діяльності, що виражається у збільшенні частки нематеріальних активів, зокрема інформації, в кінцевій вартості споживаних товарів і послуг. Глобалізація ринків через інформаційні мережі має значний вплив на підвищення рівня добробуту, як на індивідуальному, так і на національному рівні. Це, своєю чергою, підсилює актуальність концепції рівності можливостей, акцентуючи увагу на доступі до інформаційних технологій. Завдання держави в цих умовах полягає в стратегічному плануванні та реалізації політик у сфері впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), забезпеченні доступу громадян до універсальних і ринкових телекомунікаційних послуг. Інформаційна функція держави реалізується у двох напрямках: зовнішньому, що полягає в управлінні відносинами «держава – суспільство», і внутрішньому – в організації діяльності «державного управління».

2. Інформаційні послуги, що надаються громадянам, умовно поділяються на універсальні та ринкові. Універсальні послуги повинні бути загальнодоступними і гарантованими державою. До них відносяться послуги стаціонарного зв'язку, екстреного зв'язку, телебачення та радіо. Ринкові послуги, вартість яких визначається на основі ринкових механізмів, включають мобільний зв'язок, супутниковий зв'язок, Інтернет-послуги, IP-телефонію, кабельне телебачення тощо. Телекомунікаційна сфера в умовах глобалізації змінює характер своєї доступності, що зумовлює необхідність державного регулювання для забезпечення рівних можливостей доступу до інформаційних ресурсів.

3. Механізм державного регулювання інформаційної сфери передбачає комплекс заходів, що включають: – створення політичних, організаційних, економічних і правових передумов для розвитку телекомунікаційної галузі; – формування пакету універсальних телекомунікаційних послуг, доступних для всіх громадян; – стимулювання розвитку ринкових послуг шляхом залучення приватного сектору та забезпечення здорової конкуренції серед операторів; – гарантування доступу населення до універсальних послуг при контролюванні якості надаваних послуг і тарифів; – регулювання доступу до ринкових послуг для запобігання монополізації і зловживанням з боку постачальників.

4. Однією з головних проблем розвитку інформаційної сфери в Україні є нерозвиненість і протиріччя законодавчої бази, зокрема, щодо визначення ключових термінів, таких як «інформація», «телекомунікації», «електронний зв'язок», а також недостатнє правове регулювання конкурентних відносин у телекомунікаційному просторі. Інші проблеми включають застаріле обладнання, низький рівень використання сучасних ІТ-послуг серед населення, відсутність ефективної системи електронного документообігу і торгівлі. Внутрішня інформаційна функція, зокрема в органах державної влади, характеризується низьким рівнем використання сучасних ІКТ, що ускладнює ефективне управління та взаємодію з населенням.

5. Як свідчать дослідження, однією з причин цих проблем є недостатня кваліфікація працівників державних установ щодо використання новітніх технологій. Відповідно, необхідно впроваджувати програми професійного навчання для держслужбовців, зокрема в галузі захисту інформації, використання Інтернету для взаємодії з громадянами, а також освоєння новітніх організаційних технік та програмного забезпечення.

6. Аналіз міжнародного досвіду розвитку інформаційної сфери дозволяє визначити кілька ключових чинників, які сприяють її швидкому розвитку. Це, зокрема: – наявність чіткої державної стратегії розвитку

інформаційних технологій і телекомунікацій; – підтримка телекомунікацій як наукоємної галузі через структурні, технологічні та технічні зміни; – принцип відкритості мереж для всіх учасників ринку, що забезпечує рівні умови для конкуренції; – розвиток приватного сектора та залучення інвестицій у телекомунікаційну сферу; – регулювання монополій та забезпечення прозорості тарифів; – захист інтелектуальної власності та прав людини, включаючи право на конфіденційність.

7. Зважаючи на ці фактори, державна політика в інформаційній сфері повинна сприяти: – розвитку національного ринку інформаційних технологій та послуг; – удосконаленню нормативно-правового регулювання ІКТ; – забезпеченню доступу до універсальних послуг, підвищенню конкуренції та прозорості ринків; – стимулюванню інвестицій у телекомунікаційну інфраструктуру та ІТ-системи; – розвитку інфраструктури електронної комунікації та сприянню технологічним інноваціям у сфері телекомунікацій.

Таким чином, розбудова ефективної інформаційної сфери в Україні потребує комплексного підходу до правового регулювання, навчання державних службовців та інвестування в інфраструктуру, що, в свою чергу, забезпечить рівний доступ громадян до інформаційних технологій в умовах глобалізації.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бебик В. М. Засоби масової інформації посткомуністичної України // Міжрегіональна академія управління персоналом ; Дослідницький центр історії української преси. К., 1996. 124 с.
2. Білінський Й. Й. Основи телекомунікацій: Навч. посібник для студ. і магістрантів техн. спец. / Вінницький держ. технічний ун-т. Вінниця : ВДТУ, 2009. 110с.
3. Брамінський С. Г. Конкурентна корпоративно-державна економіка. Політична економія: дискусійні проблеми та шляхи оновлення – К., 2001. 313 с.
4. Веймер Д. Аналіз політики. Концепції і практика / Основи, 1998. 620 с.
5. Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє / К. : Основи, 1999. 220 с.
6. Голобуцький А. Електронний уряд / К. : Основи, 2009. 346 с.
7. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація / відп. ред. Нижник Н.Р. К. : Вид-во УАДУ, 1997 456 с.
8. Дзюндзюк В.Б. Проблема “прозорості» у діяльності органів виконавчої влади // Збірник наукових праць УАДУ. 2001. № 1. Ч. V. С. 78–80.
9. Довгий С. О. Міжнародне співробітництво України у сфері інформатизації і телекомунікацій / К. : Укртелеком, 2008. 448 с.
10. Довгий С. О. Телекомунікації України / К. : Техніка, 2001. 351 с.
11. Єпіфанов А. О. Регіональна економіка / К. : Наукова думка, 2009. 341 с.
12. Закон України «Про власність» // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 20. С. 523–544.
13. Закон України «Про господарські товариства»// Офіційний вісник України. 1998. № 3. С. 1–11.

14. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». URL: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3475-15> (дата звернення 01.11.2024)
15. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1 Ст. 1.
16. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»// Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. С. 164–174.
17. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. Ст. 286.
18. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48 Ст. 650.
19. Закон України «Про концесії»// Відомості Верховної Ради України. 1999. № 41. С. 372–377.
20. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»// Вісник державної служби України. 1997. № 2. С. 5–87.
21. Закон України «Про Національну програму інформатизації» // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27-28. Ст. 181.
22. Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»// Відомості Верховної Ради України. 1992. № 21. С. 296–305.
23. Закон України «Про особливості приватизації відкритого акціонерного товариства “Укртелеком» // Офіційний вісник України. 2000.– № 32. С. 1–8.
24. Закон України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34. С. 228–232.
25. Закон України «Про підприємства в Україні» / Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 24. С. 272–288.
26. Закон України «Про приватизацію державного майна»// Офіційний

вісник України. 2000. № 25. С. 1–17.

27. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. Ст. 43.

28. Закон України «Про телекомунікації» // Відомості Верховної Ради України. 2004. №12. Ст. 155.

29. Зеленський С. В. Корпоративно–управлінська функція держави: мета і передумови удосконалення / С. В. Зеленський // Фінанси України. 2000.– № 9. С. 25–31.

30. Кальченко О. ГРК, Міжнародна Фінансова Корпорація, член групи Світового Банку // Бюлетень з корпоративного управління. 2000. № 10 (19). С. 15–17.

31. Козак І. А. Телекомунікації в бізнесі : навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2008. 368с.

32. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Х. : Консум, 1996. 45 с.

33. Концепція економічної безпеки України / кер. проекту В.М. Гєєць. К. : Лотос, 1999. 56 с.

34. Корпоратизація: правовий статус відмітні особливості // Економіка України. 1994. № 2. С. 46–51.

35. Леслі А.П. Аналіз державної політики. К. : Основи, 2009. 411с.

36. Магас В. Теоретичні проблеми неконкурентної приватизації // Економіка України. 2000. № 8. С 42 46.

37. Мікроекономіка і макроекономіка / за заг. ред.. Будаговської С.К. К.: Основи, 2003. 517 с.

38. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління. К. : Вид-во УАДУ, 1998. 155 с.

39. Пішпек С. Про ефективне управління корпоративною власністю // Економіка України. 2005.– № 4. С. 86–90.

40. Положій В.М., Чижов Л.П. Власність: економічний аспект. Суми : ВВП “Мрія» ЛТД, 2007. 80 с.

41. Постанова Кабінету Міністрів “Про порядок проведення конкурсу з визначення уповноваженої особи на виконання функцій з управління державними корпоративними правами» від 15.05.2000 р. // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. 2000. № 8. С. 20.
42. Постанова Кабінету Міністрів України “Про управління державними корпоративними правами» від 15 травня 2000 р. № 791 // Урядовий кур’єр. 2000. 14 черв. (№ 107). С. 13.
43. Сакс Дж., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду. Київ: Основи, 2008. 345 с.
44. Самуельсон П., Нордгауз В. Мікроекономіка. К.: Основи, 1998. 676с.
45. Ставровський Є.В. Фінансові аспекти управління державними (комунальними) підприємствами // Фінанси України. 2006.— № 54. С. 50–58.
46. Стеклов В. К., Беркман Л. Н. Нові інформаційні технології. Транспортні мережі телекомунікацій. К. : Техніка, 2004. 488 с.
47. Стецюк А. Проблеми корпоративного управління // Діловий вісник, 2005. № 2. С. 27.
48. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. К. : Основи, 1998. 854 с.
49. Davenport T. H. Process Innovation: Re-engineering Work Through Information Technology. Boston: Harvard Business School Press, 2003.
50. Farnham D., Horton S. (eds.) Managing the New Public Services (second ed.). London: Macmillan, 2006.
51. Pollitt C. Managerialism and the Public Services: Cuts or Cultural Change in the 1990s, Second Edition. Oxford: Basil Blackwell, 2003.
52. Pollitt C., Bouckaert G. (eds.). Quality Improvement in European Public Services. London: Sage, 2005.
53. Tomkins C. Achieving Economy, Efficiency and Effectiveness in the Public Sector. London: Routledge, 2007.